

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Att leva eller överleva

-en kvalitativ studie om upplevelser av långvarigt socialbidragstagande

SQ1562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Grundnivå

Datum: 2012-11-27

Författare: Helena Håkansson, Disa Lundström

Handledare: Anders Törnquist

Abstract

Titel Att leva eller överleva

- en kvalitativ studie om upplevelser av långvarigt socialbidragstagande

Författare Helena Håkansson och Disa Lundström

Nyckelord Långvarigt socialbidrag, konsumtion, identitet,

Trots att socialbidraget är utformat som ett kortvarigt stöd är det allt fler människor i Sverige som uppbär bidrag en längre tid. Inom ramen för den skäligen levnadsnivån som socialbidraget ska se till att upprätthålla finns ingen plats för onödiga utgifter samtidigt som konsumtion blivit allt mer viktigt i dagens samhälle. Rätten till socialbidrag omgärdas av hårda krav och en mängd negativa uppfattningar från omgivningen. Syftet är att undersöka socialsekreterares bild av och ensamstående socialbidragstagares upplevelser av att leva relativt fattigt i jämförelse med omgivningen under en längre tid.

Vi har utgått från frågeställningar om upplevelser av långvarigt biståndstagande och konsumtion, omgivningens påverkan samt bidragets utformning.

För att besvara frågeställningarna har kvalitativa intervjuer gjorts med fyra socialsekreterare och fem klienter. Klienterna som intervjuats lever eller har levt på socialbidrag under en längre tid och socialsekreterarna jobbar med handläggning av försörjningsstöd. Det insamlade materialet har främst analyserats med hjälp av Baumans teori om konsumtionssamhället, teorier om relativ deprivation och social identitet samt Halleröds forskning om socialbidrag och Starrin och Blomqvists forskning om skam.

I studien kan vi se att de små möjligheterna till annat än basal konsumtion påverkar klienterna negativt på många sätt framför allt genom att de måste begränsa sin konsumtion och inte kan delta i samhället på samma sätt som andra. Omgivningen är viktig för känslor av skam kopplat till bidragstagandet. Trots socialbidragstagarnas svåra situation kritiserar de inte utformningen för mycket. En viktig skillnad mellan socialsekreterarnas och klienternas uppfattningar är att klienterna inte identifierar sig som socialbidragstagare, vilket socialsekreterarna tror. Socialsekreterarnas uppfattning av bidraget är splittrad, många personliga åsikter påverkar synen på den skäligen levnadsnivån.

Förord

Vi vill först och främst tacka de personer som har ställt upp på att bli intervjuade av oss och som så frikostigt delat med sig av sina känslor och tankar kring sin situation med att leva på eller att arbeta med socialbidrag. Det är tack vare er som denna uppsats har blivit vad den blivit. Tack även till alla ni som hjälpte oss att komma i kontakt med informanterna.

Vi vill rikta ett varmt tack till våra familjer och vänner som lagt ner sin tid och energi i att läsa och komma med synpunkter på vår text. Ni hjälpte oss att lyfta uppsatsen ett steg till. Tack också till vår handledare Anders Törnquist.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1 Syfte och frågeställningar	3
1.2 Centrala begrepp	3
1.3 Disposition	4
2. BAKGRUND	4
3. TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING	6
3.1 Forskningsläget	6
3.2 Socialbidraget	7
3.3 Fattigdom och Relativ deprivation	9
3.4 Konsumtion	11
3.5 Skam	12
3.6 Identitet	13
4. METOD	15
4.1 Metodval	15
4.2 Urval	16
4.3 Genomförande av intervjuer	18
4.4 Analysmetod	19
4.5 Etiska överväganden	20
4.6 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	21
4.7 Metodreflektion	22
5. RESULTAT OCH ANALYS	24
5.1 Konsumtion	24
5.1.1 Konsumtion och begränsningar	24
5.1.2 Delaktighet	26
5.2 Identitet	28
5.2.1 Anpassningar och strategier	28
5.2.2 Identifikation	30
5.3 Omgivningen	31
5.3.1 Omgivningens betydelse	31
5.3.2 Att berätta för andra	32
5.3.3 Bilden av socialbidragstagare	33
5.4 Socialbidraget	35
5.4.1 Orsaker och ansvar	35
5.4.2 Skälig levnadsnivå	36
5.4.3 Synen på socialbidraget	38
6. SLUTSATSER	40
7. SLUTDISKUSSION	41
7.1 Framtida Forskning	43
8. REFERENSER	44
9. BILAGOR	47

1. INLEDNING

Socialbidragstagare är trots generella välfärdssystem en utsatt och ifrågasatt grupp i Sverige där individen numer är sin egen lyckas smed och prestation och status är av stor vikt. Socialbidraget som är det yttersta skydds nätet är inte utformat för att vara hållbart under en längre period samtidigt som en stor del av socialbidragstagarna blir kvar i systemet under en lång tid. Regeringen beslutar varje år om en nationell riksnorm som ska säkerställa att biståndstagare uppnår en skälig levnadsnivå. Men i den finns inte plats för några onödiga utgifter trots att riksnormen enligt Socialstyrelsen ska utgå från vad människor i allmänhet kan kosta på sig (Socialdepartementet 2008). Möjligheterna till konsumtion inom riksnormen är begränsade, speciellt för de som levt en längre tid på försörjningsstöd.

Konsumtion är något som på senare tid har fått en allt större betydelse i människors liv. Innebörden av konsumtionen har också ändrats till att ha en större betydelse för människors identitet, vi konsumerar inte bara för att överleva utan för att uttrycka oss inför oss själva och andra (Hjort 2004). Utifrån begreppet relativ deprivation handlar inte fattigdom bara om mat och tak över huvudet, utan om människors uppfattning om sitt eget liv och möjligheter i jämförelse med andras (Halleröd 2010). Det är inte bristen på förnödenheter i sig som gör det kämpigt att leva på en begränsad ekonomisk nivå, utan det är de känslor som är kopplade till att vara avvikande från andra som gör det till en påfrestande upplevelse. Om alla andra äter ris till middag blir det inte lika avvikande att göra det själv, men att aldrig kunna fira jul med julklappar är en avvikelse som blir stigmatiserande om det är något andra gör. Utifrån detta kan man tänka sig att socialbidragstagares i dagens konsumtionsbaserade samhälle lever i en fortsatt utsatt situation, även om de fått hjälp att ta sig över fattigdomsstrecket.

Att ha socialbidrag som försörjningskälla är inte heller en lika privat affär som de flesta andras ekonomiska inkomster. För samtidigt som det finns en förståelse bland gemene man för att det finns utsatta människor som är i behov av hjälp från staten så finns en negativ syn på bidrag och bidragstagande. Det finns en utbredd uppfattning om att socialbidragare är lata och har sig själva att skylla för att de är i den situationen. Det är inte heller ovanligt att de anses fuska sig till bidraget (Halleröd 2004, Starrin 2010). Trots att socialbidraget kostar relativt lite i jämförelse med andra statliga utgifter finns det en stark moralisk opinion som menar att det är ett stort problem. Socialbidraget kostar ca 12 miljarder kronor varje år i relation till t.ex. försvaret som har en beräknad årsbudget på ca 45 miljarder kronor för nästa år (Prop. 2012/13), utan att vara omgärdat

av samma diskussion. Mot denna bakgrund tycker vi att det är intressant att undersöka hur socialbidragstagare påverkas av att leva på en begränsad ekonomisk nivå i ett samhälle där individuell livsstil och konsumtion är centralt för hur man ser på sig själv.

Vår egen erfarenhet av att arbeta med personer som går på försörjningsstöd gjorde oss intresserade av att undersöka upplevelser av att gå på socialbidrag. Vi anser att det är viktigt för dem som ska möta och behandla bidragstagarnas ärenden att vara medvetna om hur det kan kännas att leva på försörjningsstöd en längre tid. Vi har en förhoppning om att med större medvetenhet om hur det påverkar människor att leva på socialbidrag kommer villkoren och bemötandet av socialbidragstagare förbättras och utvecklas. Vi tror även att det finns en positiv aspekt enbart av att lyfta fram socialbidragstagares röster för att öka deras känsla av att bli hörda och av att vara en del av samhället.

I denna studie kommer vi att fokusera på de människor som har levt under en längre tid på socialbidrag. Generellt i samhället är gruppen ensamstående vuxna utan barn en resursstark grupp som oftast är mitt i karriären med stora möjligheter till konsumtion i alla dess former. Men när denna grupp istället är beroende av socialbidrag kan den snarare vara extra utsatt då den oftast har mindre resurser än t.ex. barnfamiljer (Jonasson 1996). Då vi sett en brist i den tidigare forskningen gällande gruppen ensamstående vuxna som går på socialbidrag tyckte vi att det var intressant att höra deras upplevelser.

1.1 Syfte och Frågeställningar

Syftet är att undersöka socialsekreterares bild av och ensamstående socialbidragstagares upplevelser av att leva relativt fattigt i jämförelse med omgivningen under en längre tid.

De frågeställningar vi utgått ifrån är:

- Hur upplever socialarbetare och klienter att det är att vara långvarigt beroende av socialbidrag i dagens konsumtionssamhälle?
- Hur upplever socialsekreterare och klienter att självbilden påverkas hos personer som lever på försörjningsstöd en längre tid av omgivningens uppfattningar?
- Vad tycker socialarbetare och klienter om utformningen av försörjningsstödet?

1.2 Centrala Begrepp

Socialbidrag- Begreppen socialbidrag och försörjningsstöd används likvärdigt om det behovsprövade biståndet som går att söka hos socialtjänsten. I första hand används socialbidrag, då det är ett välkänt och vedertaget begrepp inom forskningen och även var det begrepp som respondenterna främst använde.

Socialsekreterare- Den yrkesmässiga beteckningen för de socialarbetare som arbetar som handläggare av försörjningsstöd är socialsekreterare.

Klienter/socialbidragstagare- Vi varierar mellan att benämna de respondenter som går på socialbidrag klienter och socialbidragstagare. I båda fallen syftar vi på personer som har socialbidrag som inkomstkälla.

Konsumtionssamhälle- Vi kommer att utgå från det Bauman skriver om västvärldens konsumtionssamhällen. Han menar att den viktigaste rollen som medborgarna i dagens samhälle spelar är den som konsument. Förmågan till konsumtion är i konsumtionssamhället viktig då den visar på makt, framgång och lycka inför sig själv och andra (Bauman 2008).

Skam- Vi har valt att utgå ifrån tidigare forskning gällande socialbidrag och skam där begreppet sätts i relation till fattigdom och omgivningens påverkan. Vi kommer även använda oss av Sennetts och Neckels skambegrepp som utgår ifrån att skamkänslor framkallas i relation till känslor av personligt misslyckande jämfört med andra i samhället (Neckel 1996, Sennett 2000).

Relativ deprivation- Begreppet är en utveckling av det relativa fattigdomsbegreppet som utgår ifrån att utöver materiell fattigdom finns även en socialt upplevd fattigdom. Relativ deprivation handlar om skillnaden mellan hur man vill att livet ska vara och hur det är, något som påverkas starkt av hur andra i samhället har det (Halleröd 1991).

1.3 Disposition

Vi börjar med att presentera den tidigare forskningen och valda teorier i ett gemensamt kapitel. Sedan beskrivs och diskuteras metod och tillvägagångssätt innan resultatet av studien varvat med vår analys utifrån valda teorier och tidigare forskning presenteras. Resultat och analys sammanfattas därefter i kapitlet slutsater. Studien avslutas med en slutdiskussion om resultatet samt tankar om framtida forskning.

2. BAKGRUND

Sverige har en lång tradition av att stötta de mest utsatta i samhället. En av de tidiga varianterna av social hjälp kallades fattigvård och utgick enligt Jonasson från tanken att hålla den potentiella arbetskraften vid liv när det var ont om arbete och tvinga den in i arbete så fort tillfälle gavs (1996). Funktionen var alltså dels att vara livsuppehållande och kontrollerande och dels arbetskraftsreglerande. Sedan dess har insatserna för människor fått en mer human inriktning även om grundtanken grovt sett kan sägas vara densamma. Det svenska välfärdssystemet har en generell karaktär då det omfattar alla medborgare, alla bidrar till finansieringen och alla har rätt att ta del av förmånerna. Grundtanken är att det ska leda till en omfördelning av inkomster under olika livsfaser. Dels från de med mer resurser till de med mindre och dels från de friska till de sjuka och från de unga till de gamla. (Jonasson 1996).

I Socialtjänstlagen 4 kap 1 § fastslås att den som inte själv kan tillgodose sina behov har rätt att få bistånd som ska tillförsäkra den enskilde en skälig levnadsnivå. Vad skälig levnadsnivå innebär är föränderligt över tid och utgår från en summa som bestäms på nationell politisk nivå. Tanken är att bidraget ska utgå från *“vad människor i allmänhet kan kosta på sig”*. Summan för riksnormen har

utgått från konsumentverkets uträkningar om kostnader för att upprätthålla en skälig levnadsnivå. Men 2006 frångick regeringen Konsumentverkets förslag eftersom det innehöll en kraftig ökning av vissa poster i socialbidraget, som kostnader för internetuppkoppling och mobiltelefon (Socialdepartementet 2008). Hade konsumentverkets underlag följts skulle det ha inneburit en kostnadsökning för kommunerna med ca 900 miljoner kronor. Regeringen valde istället att binda riksnormen till Konsumentprisindex, KPI. (Socialdepartementet 2008). Riksnormen för år 2012 för ensamstående vuxen är 3840 kronor. Denna summa ska räcka till mat, kläder, hygienartiklar, telefon samt fritidskostnader. Förutom riksnormen finns bistånd som prövas efter behov vid varje ansökan som till exempel hyra och andra räkningar (Socialstyrelsen 2007).

Trots det är en stor del av de personer som lever på socialbidrag långvariga biståndstagare. Under 2011 fick 418 000 personer, eller 4,4 % av befolkningen försörjningsstöd. Av dem var 39 % långvariga, det vill säga har haft bistånd i 10 månader eller mer (Socialstyrelsen 2011). Långvarigt bistånd är problematiskt på både individuell och strukturell nivå då det dels är den mest kostnadskrävande gruppen för samhället och dels är svårt för människor att upprätthålla en skälig levnadsnivå under en längre tid (Jonasson 1996). Utifrån Elis Envall, utredare på socialstyrelsen går det inte att uppnå en skälig levnadsnivå för många av de som lever på riksnormen. Enligt barn- och äldre minister Maria Larsson ska inte försörjningsstödet ge en rimlig levnadsnivå i ett längre perspektiv. Grundtanken är att det ska vara ett kortvarigt stöd som bara täcker det nödvändigaste (Carlsson 2012). Socialstyrelsen har gett ut en publikation med allmänna råd om ekonomiskt bistånd (Socialstyrelsen 2003). Allmänna råd är generella rekommendationer om tillämpningen av en författning, till skillnad från föreskrifter som är bindande. Rekommendationerna anger hur någon kan eller bör handla i ett visst hänseende. Däremot finns det inga nationella riktlinjer för hur personer som blir långvarigt beroende av socialbidrag ska hanteras utan det lämnas öppet för varje socialkontor att besluta om.

3. TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING

I detta kapitel kommer vi att presentera den tidigare forskning och de teorier vi använt oss av i analysen. Då de teorier och den forskning vi hittat på många sätt går ihop och är svåra att skilja åt har vi valt att ha dessa i ett och samma kapitel. Vi kommer först presentera en överblick över vad den senaste forskningen gällande socialbidrag handlar om för att gå vidare med en fördjupning på de områden vi sett är relevanta för vår uppsats. Den tidigare forskningen och teorierna har det gemensamt att de berör ämnen som var centrala i intervjuerna. De har på ett adekvat sätt hjälpt oss att förstå och förklara upplevelserna våra respondenter beskrivit utifrån frågeställningarna.

3.1 Forskningsläget

I Tapio Salonens artikel "*Svensk socialbidragsforskning under 2000-talet första årtionde*" (2010) beskrivs hur forskningsläget i Sverige sett ut de senaste tio åren. Salonen utgår ifrån fyra områden som forskningen gällande socialbidrag berör; *Insatser och metoder i arbetet med socialbidrag, Insatsers effekter och konsekvenser, Orsaker till bidragstagande samt Bestämningen av själva fenomenet.*

Mycket av den forskning som bedrivs idag undersöker hur socialtjänsten arbetar med socialbidragstagare och vad detta får för effekter. Ett annat stort forskningsområde är vilka grupper som är aktuella för att ta emot socialbidrag och av vilka anledningar det är just de som är aktuella (Salonen 2010). Salonen har hittat tre grupper som är föremål för den mesta av forskningen under de senaste åren: ungdomar, barnfamiljer och immigranter som kommit till Sverige de senaste åren.

I avsnittet "*Bestämningen av själva fenomenet*" beskrivs t.ex. hur relationen mellan socialbidrag och fattigdom ser ut. Salonen ser att medan många i samhället fått en ökad ekonomisk standard har det blivit relativt svårare för utsatta grupper i samhället att klara sin ekonomi. Om standarden för många höjs, stiger också förväntningarna och normerna kring vad som är normalt att ha råd med (2010). Enligt Halleröd går det inte att dra några likhetstecken mellan socialbidrag och fattigdom (2010) men däremot drar viss forskning paralleller mellan långvarigt socialbidragstagande och fattigdom (Socialstyrelsen 2006).

Internationell forskning som jämför olika Europeiska länder har visat att Sverige och övriga nordiska länder ligger i framkant gällande samhällsinsatsers förmåga att bekämpa fattigdom (Salonen 2010). En stor del av den forskning som gjorts syftar främst till att se samband och orsaker

på makro eller mesonivå. Den största delen av forskningen om socialbidrag består av kvantitativa studier. Få studier belyser upplevelser av socialbidragstagandet och ännu färre gör detta i relation till omgivningen och konsumtion. Då konsumtion nämns görs detta främst i kontexten av materiell nödvändighet utan att belysa de sociala aspekter som konsumtionen har (Hjort 2010). Konsumtionsforskningen har enligt Hjort och Salonen hittills mest handlat om att konsumera för att skilja sig från mängden. Fokus har legat på status, uttryckssätt och självförverkligande utan att problematisera hur en begränsad ekonomi kan påverka upplevelserna av social konsumtion (Hjort & Salonen 2000). Löfgren menar att också den inte lika tjugiga konsumtionen som handlar om busskort, elräkningar, reinköp, mat med kort bäst-före datum osv. tappats bort. Det är den sortens konsumtion som inte handlar om status eller lyx utan om hur man hushåller med knappa resurser och hur man prioriterar mellan onödiga och nödvändiga inköp (Löfgren 1996).

3.2 Socialbidraget

Utvecklingen av det ekonomiska biståndet pekar mot att kommunerna tolkar lagen mer och mer restriktivt. Sedan 1990-talet har det skett en skärpning av kraven för att få bidrag (Halleröd 2010). Det finns ofta mer riktlinjer om hur man ska begränsa biståndet än hur man kan utöka det inom lagens ramar. En god socialsekreterare ses som en försiktig och restriktiv handläggare. Trots att de flesta socialsekreterare har en strukturell syn på orsaksförklaringar tycker många ändå att större krav behöver ställas på individerna (Kroll & Blomberg 2010).

Som förmån betraktad erbjuder socialbidraget enligt både Halleröd och Stranz en låg grad av förutsägbarhet eftersom det finns stora tolkningsmöjligheter angående vad som räknas till en skälig levnadsnivå (2010, 2007). Det finns ett stort utrymme för handläggare att bedöma på olika sätt. Det beror i grunden på att Socialtjänstlagen är en ramlag och socialtjänsten ligger under kommunernas ansvar. Dessutom är graden av detaljstyrning i de olika regelverken relativt liten. I två led ska lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och socialstyrelsens riktlinjer tolkas, först av kommunen och sen av handläggaren. Det innebär att kollegor på samma kontor beroende på tolkningsmöjligheter kan göra olika bedömningar (Stranz 2007). Studier som gjorts av handläggning tyder också på att det finns en betydande variation mellan handläggares bedömning av ärenden. Biståndet framstår därför som till viss utsträckning styrt av tillfälligheter, beroende på vilken person som söker på vilket kontor (Halleröd 2010). Det ger dels en problematik med rättssäkerheten och dels blir det svårare att se socialbidraget som en rättighet.

Halleröd visar i sin studie "*Konsensuell fattigdom*" att det i Sverige finns en uppfattning om att

personer som går på socialbidrag inte är egentligt behövande (1993). Det finns däremot med säkerhet människor som skulle få socialbidrag om de sökte, men rädsla för stigmatisering och okunskap om möjligheterna att få bidrag gör att underutnyttjande med all säkerhet existerar (Halleröd 2010). Bilden av bidragstagare som lata och utan ambitioner är något som är genomgående inom hela den svenska befolkningen (Halleröd 1993). Även Starrin lyfter kluvenheten i svenskarnas syn på fattigdom och bidragstagande (2010). Han visar att en stor del av den svenska befolkningen anser att fattigdom har sociala orsaker som t.ex. sociala orättvisor samtidigt som hela 40 % håller med om påståendet att de som inte har ett jobb är lata. Den negativa och stigmatiserande bilden av socialbidragstagare som några som inte gör vad de kan utan är en börda för samhället tycks enligt Starrin vara genomgående i samhället. Den negativa synen på bidragstagare speglas enligt Kroll och Blomberg också i socialarbetares syn på socialbidraget (2010). De presenterar i artikeln *“Socialarbetares syn på fattiga, arbetslösa och ökade krav på klienterna i Finland och Sverige”* resultat från en undersökning som visar att en stor del av socialarbetarkåren anser att ökade krav på klienter är något positivt, 40 % av socialarbetarna ansåg att socialbidraget borde kopplas till klienters skyldigheter (2010).

Lundström tar i sin avhandling *“Den kalkylerande medborgaren”* upp att bilden av socialbidragstagare som lata grundar sig i tankar om att systemet med socialbidrag verkar passiviserande på människor (2011). Något som leder till att bidragstagare istället för att lägga sina resurser på att ta sig ur systemet försöker hitta möjligheter att utnyttja det till sin egen fördel. Enligt Lundström förekommer en uppfattning att det finns människor som medvetet söker bidrag hellre än att hitta ett lönearbete. I samhället finns en påtaglig rädsla för att de gemensamma resurserna ska gå till att försörja lata och bekväma människor. Att förstärka bilden av fusk kan också vara en strategi från grupper som vill få en mer restriktiv lagstiftning för socialbidraget (Lundström 2011).

Utifrån en forskningsöversikt om mötet mellan klient och socialarbetare skriver Hydén om hur medborgaren under utredningen transformeras från person till klient via en rad undersöknings och utredningsprocesser (2010). Genom processen går problemen från att vara privata till att bli administrativt definierade. Också socialarbetaren måste försöka bortse från sina politiska och ideologiska uppfattningar, personliga känslor för klienten och andra förutfattade meningar. Det sker alltså något även med socialarbetaren, han eller hon förvandlar sig från privatperson till en representant för ett kollektiv. Socialarbetarna befinner sig i kärnan av motstridiga förväntningar, de ska samtidigt hålla kostnaderna nere, bevaka klienternas rättigheter och hantera samhällets oro för

fusk och missbruk av bidrag (Bergmark 2010). Socialarbetarna har enligt Hydén en central funktion som grindvakt, som den person som ska se till att endast den som är berättigad bistånd får det (2010).

En vanlig typ av berättelse som klienten lägger fram för socialsekreterare bygger enligt Hydén på en struktur om hur livet gått från att vara normalt, till det att något oförutsett har inträffat som lett till att de är i ekonomisk nöd. Ett intressant drag i berättelserna är att de händelser som har ställt till problemen oftast presenteras som något utanför klienternas ansvar. Det kan vara sjukdom, stöld, eller en arbetsgivare som har påverkat klientens situation. I berättelsen framgår klart att klienten inte är ansvarig för sin ekonomiska situation. Att klienten vill framstå som icke-ansvarig kan kopplas till de moraliska föreställningar som gäller för att grindvakten ska släppa förbi en. Det gäller att visa på sin egen oskuld för att upprätthålla bilden av en värdig klient (Hydén 2010).

3.3 Fattigdom och Relativ deprivation

Diskussionen om hur fattigdom ska mätas har pågått så länge det funnits ett politiskt motiv till att förändra situationen för de fattiga. En av de första att försöka definiera fattigdom var Rowntree som gjorde flera omfattande undersökningar gällande fattigas förhållanden i York i början av 1900-talet (Halleröd 1991). Med utgångspunkt i den fysiska hälsan såg Rowntree fattigdom som ett mätbart fenomen oberoende av tid eller rum. (Lister 2004). En inställning som på senare tid har kommit att kallas för ett absolut fattigdomsbegrepp. I begreppet absolut fattigdom ingår att det ska finnas en brist på mat, tak över huvudet och kläder (Halleröd 2010, Rauhut 2002).

Som kritik mot fattigdom som ett absolut mätbart fenomen utvecklade Townsend begreppet relativ fattigdom. Relativ fattigdom innebär en bredare definition av hur fattigdomsbegreppet ska tolkas. Enligt Townsend handlar fattigdom om en oförmåga att kunna delta i samhället på grund av bristande resurser (Lister 2004). Att vara fattig blir då en kombination av att både ha en låg inkomst och en låg levnadsstandard jämfört med andra i samhället. Det forskare idag kan enas om är att fattigdom måste förstås utifrån relationen till sociala, kulturella och historiska kontexter (Lister 2004). Fattigdom måste alltså definieras utifrån det rådande samhället. Utifrån det kan man säga att all mätning av fattigdom är relativ och påverkad av den tid och det samhällsklimat som råder just då. Enligt Amartya Sen handlar fattigdom dels om att inte kunna välja och dels om behovstillfredsställelse. Alla människor är olika bra på att tillfredsställa sina behov utifrån de resurser de har (Lister 2004). Fattigdom handlar då också om hur bra man är på att hantera de resurser man har.

Nära kopplat till begreppet relativ fattigdom ligger upplevelsen av att vara relativt depriverad. Lister skriver om hur begreppet medför en utvidgning av fattigdomsbegreppet från ekonomiska resurser till att handla mer om social integrering (2004). Det kan handla om att inte kunna delta i aktiviteter, ha den levnadsnivå och de bekvämligheter som folk i allmänhet har eller är i enlighet med den sociala normen i samhället. I stort handlar det om skillnaden mellan en önskad situation och den situation man befinner sig i. Beroende på vilka förväntningar man har på livet och hur det ska se ut upplevs bristen på resurser olika. Att vara relativt depriverad innebär en påtvingad avvikelse från den allmänna livsstilen. En avvikelse som både kan vara av materiell och social karaktär, som genom uppfattningen om hur livet borde se ut är knuten till känslor av skam och misslyckande. Det finns en klar koppling mellan relativ deprivation och ekonomiska resurser men Halleröd betonar att det att uppleva deprivation inte är samma sak som att vara fattig. Han poängterar också att olika personer har olika förmåga att hantera pengar, samma mängd pengar kan leda till olika grader av materiell standard. Däremot om samma person upplever deprivation på flera punkter är det befogat att prata om fattigdom (Halleröd 1991).

Om det är hur man lever och inte mängden resurser som avgör kan också personer som lever över riksnormen anses som fattiga. Ofta sätts likhetstecken mellan socialbidragstagare och fattigdom. Bevisligen har bidragstagare befunnit sig i en så pass knaper situation att de varit i stort behov av ekonomisk hjälp men Halleröd ser flera problem med att likställa fattigdom och socialbidragstagande (2010). Enligt honom blir det närmast en självmotsägelse, då bidraget ser till att lyfta människor till en ekonomisk nivå som inte längre skulle göra dem berättigade till bidrag. I sådana fall skulle bidraget leda till ett utrotande av fattigdom. Men beroende på att vem som får bidrag också påverkas av vilken handläggare som beslutat om ärendet skulle det medföra en dold fattigdom (Halleröd 2010).

3.4 Konsumtion

Zygmunt Bauman skriver om hur vi har gått från ett produktionssamhälle till ett konsumtions-samhälle. De potentiella konsumenternas möten med potentiella konsumtionsvaror har blivit en av de viktigaste byggstenarna i samhället (Bauman 2008). Även människor har blivit varor på en marknad där vi hela tiden måste uppdatera oss för att framstå som attraktiva och intressanta för andra. Och det gör vi genom att konsumera ”rätt” saker. Bauman argumenterar i sin bok *“Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen”* för att konsumtion är en av de mest betydelsefulla sociala markörerna i västerländska samhällen. Konsumtionssamhället bygger på att folk ska konsumera sin lycka. Det ska alltid finnas något som kan förbättras genom konsumtion. Nöjdhet är en fara, därför skapas en artificiell känsla av ständig otillräcklighet. Trender och innegrejer avlöser varandra för att förhindra en nöjdhet och stagnation i konsumtionen. Normerna för det lyckliga livet sätts och höjs ständigt av mediebilder, reklam och andra ”trendsättare”. Kan man inte fånga möjligheterna till ett lyckligt liv via konsumtion är man en otillräcklig konsument. Bauman beskriver hur synen på fattigdom utvecklats från att ha varit kopplat till arbete till att vara kopplat till konsumtion. Fattigdom har gått från ett fysiskt materiellt tillstånd till att vara mer av ett psykologiskt och socialt tillstånd. Att inte kunna leva “som andra” leder till stigma, skam, och minskad självaktning (Bauman 1999).

Det finns enligt Hjort och Salonen tre motiv för att konsumera. Det första motivet, bas-konsumtion, handlar om konsumtion för att överleva och rör sig om mat, kläder, tak över huvudet och annat nödvändigt. Det andra motivet handlar om *“social emulering”*, en strävan efter att framstå som alla andra, att vara normal. Det tredje motivet handlar om konsumtion för att skilja sig från mängden, att genom aktiv konsumtion visa att man är speciell. (Hjort & Salonen 2000) I välfärdssamhällen är det mer och mer saker som ses som nödvändiga, trots att de inte behövs för själva överlevnaden. I takt med att människors ekonomiska välstånd överlag har höjts har också lägstanivån för baskonsumtionen höjts. De två sista motiven liknar varandra på så sätt att de är kopplade till människan som social varelse, och hur hon handlar i relation till sin omgivning. Det handlar om de symboliska dimensionerna av konsumtion. Hjort och Salonen skriver att i en samtid där förväntningar och krav går långt bortom ren överlevnad kan baskonsumtion inte heller bara förväntas handla om rent grundläggande materiella behov (2000).

Enligt Alvesson rymmer nästan all konsumtion både en individuell och en social aspekt. Även han skiljer på konsumtion som ska täcka grundläggande behov och starkt socialt orienterad konsumtion. För att exemplifiera den sociala konsumtionens huvudpoäng skriver han att om man är den ende

med cykel i byn och alla andra går kommer man nog vara mer nöjd än om man kör i en gammal sliten bil medan alla andra har nya Volvobilar. Graden av nöjdhet är alltså starkt beroende av hur andra runt omkring en har det (Alvesson 2006). Även vardagsprylar blir mer och mer förknippade med identitet och ges en stark laddning som uttryck för människors personlighet. I ett rikt samhälle blir baskonsumtion för att överleva mindre viktig och konsumtion får en djupare betydelse (Alvesson 2006). Men betydelsen är olika beroende på vilka resurser man har då låginkomsttagare sällan ser konsumtion som något som kan relateras till lycka och förväntningar utan oftare som något negativt och problematiskt (Hjort & Salonen 2000).

Hjort och Salonen skriver om olika strategier för att hantera vardagen med små resurser. Den första strategin, kompensation, handlar om att skära ner på basbehov för att kunna upprätthålla annan form av konsumtion. Den andra, att täcka upp, innebär att köpa vissa saker för att försöka mörka en annars taskig ekonomisk situation. Den tredje strategin, försakelse, går ut på att vara extremt ekonomisk och kontrollera även de minsta utgifterna. Den fjärde strategin, sista minuten, rör sig om att skjuta upp allt som går så länge som möjligt. Och den femte strategin, undvikande, handlar om att undvika situationer där andra kan förstå ens utsatthet. Det kan handla om att inte bjuda hem folk eller inte följa med på aktiviteter. Alla dessa strategier använder sig de flesta förmodligen av emellanåt, men skillnaden är att de för låginkomsttagare mer eller mindre är en del av vardagen (Hjort & Salonen 2000).

3.5 Skam

Starrin och Blomqvist skriver i sin studie om hur skamkänslan har betecknats som den mest sociala av alla känslor, det är en av de jobbigaste känslor vi människor utsätter oss själva och andra för (2001). Skam är känslan som uppkommer när man blivit avvisad, och blir medveten om en svaghet som jaget blivit tillskriven av någon annan. Upplevelsen av andra personers negativa omdömen om en väcker skam. I skammen riktas den andras blickar mot det egna självet. Det typiska för skamkänslan är att hela självet berörs och inte bara någon del av det. Hur vi som människor blir betraktade av andra är också betydelsefullt för utvecklingen av vår identitet och självkänsla (Starrin & Blomqvist 2001). En annan sida av skam är att det är en känsla som undanhålls och göms eftersom den grundar sig i en negativ värdering av självet, att skämmas är något man skäms för (Neckel 1996).

Skammen blir till ett individuellt misslyckande i det moderna välfärdssamhället eller för den delen Baumans konsumtionssamhälle. Enligt Sennett (1999) knyts skammen samman med att vara i

socialt och ekonomiskt underläge på grund av att vi lever i ett individualistiskt samhälle där lyckande eller misslyckande räknas i hur väl du presterar och vilken social och ekonomisk makt du har. Har du misslyckats med att klättra på den sociala stegen är det ditt personliga misslyckande och därför bör du också skämmas (Sennett 1999). Enligt Neckel bygger det individualistiska samhället på att man ska vara autonom och utan behov av andra och att vår individualistiska kultur säger att vi ska lyckas. Därför blir det ett personligt misslyckande att inte bryta sin klasstillhörighet eller bryta sig ur fattigdom. Sett till fattigdom menar Starrin och Blomqvist att det inte är bristen på förnödenheter i sig som gör fattigdomen jobbigast, utan den huvudsakliga källan till skam uppstår förmodligen i jämförelse med andra i samhället (2001). Skam blir enligt Neckel ett sätt att kontrollera ett fortsatt kapitalistiskt konsumtionssamhälle, i och med känslan av skam och underlägsenhet sätts hinder upp för människor att göra motstånd mot sin situation (Neckel 1996). Det är när den sociala jämförelsen och de sociala förväntningar-na kommer in i bilden som känslan av förödmjukelse blir mest påtaglig. En allmän ökning av den materiella levnadsstandarden kommer alltså inte minska känslor av skam och utanförskap för de som lever på minst marginaler (Starrin & Blomqvist 2001). För att göra det krävs att endast den lägsta nivån höjs, så att skillnaderna mellan människor minskar.

3.6 Identitet

Stier skriver i boken ”Identitet, människans gåtfulla projekt” om hur identiteter uppstår, bekräftas och förhandlas i ett socialt samspel (2003). Enligt Tajfel & Turner har upplevelsen av vem vi är två källor, dels en personlig och dels en social (Nilsson 1996). Den sociala identiteten grundar sig enligt Nilsson på de grupper vi tillhör, har gruppen en hög status får vi också en hög social status. Det leder lätt till en övervärdering av gruppen man tillhör och en nedvärdering av andra grupper. Enligt Tajfel & Turner är det en mänsklig strävan att upprätthålla en fördelaktig identitet och självuppfattning (Nilsson 1996). Speciellt om den personliga identiteten är hotad kommer den egna gruppen att övervärderas för att stärka den sociala identiteten. Ett generellt drag är att vi gärna speglar oss i glansen av bekanta eller idoler. Det för att den sociala upplevelsen av hur vår identitet mottas påverkar den personliga. Upplever vi att andra upplever oss på liknande sätt som den person eller grupp vi ser upp till blir det en positiv bekräftelse för den egna identiteten.

Enligt Stier är upprätthållandet och förändrandet av identiteten ett livslångt projekt (2003). Men trots den föränderliga identiteten innehåller den ändå en kärna av stabilitet. Vi känner igen oss själva och betraktas av andra som i grund och botten samma person, oavsett situation. Mycket kan hända genom livet, men grunden för självuppfattningen är densamma. Enligt Becker kan personer

som inte själva ser sig som avvikare få en avvikande identitet tillskriven av andra (Stier 2003). När avvikare tillskrivs en identitet som onormal medför det att icke-avvikare kan definieras som normala. Stier menar att människor som börjar definiera sig själva som avvikare har utvecklat en ofördelaktig självuppfattning. Något som kan utvecklas hos alla om man får för många negativa livserfarenheter (2003).

Alsmark skriver om hur identiteten skapas i förhållande och motsats till andra. För att identifiera oss jämför vi oss mot andra, dels med de vi vill vara som och dels med de vi inte vill vara som (1997). När individer identifierar sig görs det i en aktiv process genom att diskriminera, identifiera, klassificera och associera sig själva med andra och olika grupper. I första hand känner individer igen sig genom hur de skiljer sig från andra individer. Enkelt formulerat som att för att veta vem man är måste man veta vem man inte är. De som tillhör gruppen De Andra (som inte är önskvärda att identifiera sig med) kommer alltid behöva förhålla sig till de bilderna av sig själva och tillämpa olika strategier för att hantera det (Nilsson 1996).

4. METOD

Här presenteras och motiveras det kvalitativa metodvalet och den abduktiva ansats som studien genomförts utifrån. Vi redogör för urval och beskriver hur intervjuerna har utförts innan vi går vidare till att presentera analysmetod och etiska överväganden. Sedan reflekterar vi kring reliabilitet, validitet och generaliserbarhet vilket mynnar ut i en metodreflektion utifrån Brymans alternativa begrepp för kvalitativa studier. Genomgående reflekteras över för- och nackdelar med de metodval vi gjort.

4.1 Metodval

Syftet med studien är att direkt och indirekt fånga socialbidragstagares upplevelser, därför har vi valt att göra en kvalitativ studie. Fördelar med att göra en kvalitativ studie är att det via intervjuer går att gå mer på djupet med öppna frågor till skillnad mot en kvantitativ studie där idealet ofta är så få öppna frågor som möjligt (Greasley 2008). Vid en intervjusituation är det möjligt att ställa följdfrågor och följa sidospår och man kan försäkra sig om att respondenten har förstått och förklara frågan om det behövs (Bryman 2011). En kvantitativ studie hade varit intressant att göra för att få en mer generell belysning av problemformuleringen. Ett bredare urval och fler respondenter (vilket är karakteristiskt för en kvantitativ studie) hade gett en tydligare översiktssbild över hur vanliga olika uppfattningar är. Men det hade inte gjort det möjligt att utforska personernas uppfattningar på ett djupare plan. Möjligheten att fånga upplevelser är den kvalitativa intervjuens styrka och med den utgångspunkten ger stora urval inte heller nödvändigtvis mer eller bättre information än små (Ryen 2004).

Studien har gjorts med en abduktiv ansats vilket är en kombination av deduktiv och induktiv metod. Studien började utifrån en induktiv tanke på teori och tidigare forskning som hjälpte till att formulera frågeställningar och syfte. Efter empirins insamlande följde ett mer deduktivt förhållningssätt där empirin är vägledande för att hitta mer forskning och teori att analysera materialet utifrån. (Patel & Davidsson 2003). Under analysarbetets gång har vårt abduktiva förhållningssätt fortsatt och vi har löpande tagit in mer forskning och teori för att styrka våra slutsatser.

4.2 Urval

För att få en bredare bild av upplevelser kring socialbidrag har både klienter och socialsekreterare intervjuats. Klienterna har bidragit med förstahandsupplevelser av hur det känns att gå på socialbidrag. Socialsekreterarna har bidragit med en mer generell bild av hur försörjningsstöd kan påverka utifrån sin erfarenhet av klientarbete. Vi har använt oss av två typer av icke-sannolikhetsurval, snöbollsurval och bekvämlighetsurval (Bryman 2011). Bekvämlighetsurval då vi vänt oss till kontakter för att få tillgång till respondenter som annars är svåra att nå och ett snöbollsurval då vissa av respondenterna har lett oss vidare till nya personer att intervjua. Urvalet var målinriktat då vi sökt personer som är relevanta för forskningsfrågorna (Bryman 2011). Det har påverkat urvalet genom att vi till exempel valt att inte intervjua personer som haft försörjningsstöd för alltför länge sedan.

Vi har intervjuat fyra socialarbetare och fem klienter. Genom kontakter på socialkontor i Göteborg och i en närliggande mindre stad har vi informerat om studien och brett intresserade socialsekreterare att höra av sig. Klienterna har nåtts både genom personliga kontakter och efter att kontakter på socialkontor spridit information till klienter. I båda fallen har ett brev med information som innehållit bl.a. syfte, tidsram och kontaktuppgifter till oss skickats ut. Intervjuer har skett med de personer som efter det hört av sig. I några fall har tidigare respondenter hjälpt till att nå ut med information. Då det var svårare än förväntat att hitta klienter som ville ställa upp på intervjuer försökte vi via så många kanaler som möjligt sprida information och nå möjliga intervjupersoner.

Klienterna har eller har under en längre period haft försörjningsstöd. En längre tid i detta fall räknas som 10 månader eller mer (Socialstyrelsen 2011). Deras historik som bidragstagare skiljer sig åt. Fyra har försörjningsstöd idag, varav tre har haft det i minst ett år och den fjärde har gått på bidrag de senaste 15 åren. Alla utom en har haft bidrag även någon gång tidigare i livet. Den som inte har bidrag idag hade det under ett år för ca nio år sedan och två år senare under en kortare period. Två av respondenterna kommer ursprungligen från andra länder och två av dem från andra städer i Sverige. Alla respondenter är i arbetsför ålder mellan 30 och 60 år. En del av dem har förhållanden men ingen har egna barn. Några av klienterna i studien går till samma socialkontor, andra inte.

Socialsekreterarna arbetar som handläggare av försörjningsstöd i två olika städer. Tre av dem har arbetat mellan 6 månader till 2 år och den fjärde har arbetat med försörjningsstöd i 11 år. Alla är utbildade socionomer. Några har arbetat inom andra yrken tidigare, men ingen har arbetat inom ett

annat område än försörjningsstöd efter socionomutbildningen. Någon har bytt arbetsplats från en stad till en annan. Riksnormen är samma för hela landet men Socialtjänstlagen är en ramlag som kommuner kan tolka på olika sätt. Genom att få in perspektiv från olika kommuner framkommer hur begreppet "Skälig levnadsnivå" tolkas och används på olika sätt. Dessutom minskar risken att särskilda omständigheter som råder på enskilda kontor får en alltför framträdande betydelse (Kvale & Brinkmann 2009).

Då 3 av 4 socialsekreterare endast har arbetat i mellan ett halvår till två år ser vi att den som arbetat i 11 år är något av ett undantag. Vår uppfattning är att det är vanligast med relativt nyutexaminerade socionomer på försörjningsstödsenheter och vi anser därför att vårt urval speglar hur situationen på många försörjningsstödsenheter ser ut idag. Det som kan vara intressant med urvalet är att ingen har tidigare erfarenhet av klientarbete som socionom. Vi tror att detta kan påverka socialsekreterarnas uppfattning om klienterna då de endast sett dem i situationen som socialbidragstagare. Hade de haft annan erfarenhet från klientarbete hade deras bild eventuellt fått fler lager och blivit mer nyanserad.

Både snöbollsurval och bekvämlighetsurval kan vara problematiskt att använda sig av. Ett snöbollsurval kan ge ett skevt resultat då det kan leda till att urvalet plötsligt består av personer med liknande åsikter som blir representanter för en större grupp. Då de två respondenter som vi fått kontakt med genom snöbollseffekten har nåtts via olika personer är det inte något som gäller för hela gruppen i detta fall. Ett bekvämlighetsurval kan påverka studien genom att den bygger på ett initiativtagande från den andra parten att höra av sig. För någon med starka åsikter eller intresse i saken finns det förmodligen en större drivkraft att höra av sig. Känns det väldigt jobbigt att gå på socialbidrag kan det ligga långt ifrån en att ta kontakt för att medverka. Att informera om studien via handläggare kan vara problematiskt då det kan skapa en föreställning att socialtjänsten får reda på vad som sagts, något som kan påverka vad som sägs under intervjun. Det kan också upplevas som något man måste göra för att visa sig samarbetsvillig och stå på god fot med sin handläggare. Då klienter på socialkontor omfattas av sekretess är det dock svårt att nå dem på annat sätt vid en liten kvalitativ studie som denna. Vi har försökt motverka detta med att vara väldigt tydliga med att det inte finns någon koppling mellan oss och socialtjänsten på det sättet, och varit extra noga med att informera om anonymiteten.

4.3 Genomförande av intervjuer

Vi har utifrån våra frågeställningar gjort semi-strukturerade intervjuer med öppna frågor. Intervjuerna har utgått från en intervjuguide som kretsar kring tre centrala teman. Teman som vi utifrån frågeställningarna kallade Konsumtion & självbild, Förhållande till omgivningen och Politisk nivå. Intervjuguiden var anpassad till om det var en klient (Bilaga 1) eller social-sekreterare (Bilaga 2) som intervjuades, men rörde samma teman. Under intervjuerna var vi lyhörda och lät intervjupersonens resonemang styra i vilken ordning frågorna togs. Frågorna i intervjuguiden utvecklades i efterhand, frågor lades till, ändrades eller togs bort. Intervjuerna spelades in med hjälp av Iphone eller bandspelare. I början av varje intervju frågade vi om det var okej att vi spelade in, vilket vi fick medgivande till vid alla tillfällen utom ett. Vid det tillfället förde den som inte höll i intervjun löpande anteckningar under hela tiden. Intervjuerna började oftast med lite prat om annat innan bandspelaren slogs på för att som Ryen skriver, visa på välvilja och skapa ett bra klimat (2004). Intervjun inleddes sen med bakgrundsfrågor innan vi gick in på temafrågorna. Intervjuerna varade i genomsnitt en timme, någon gång kortare och någon gång längre. Intervjuerna avslutades med att vi frågade om det var något de ville utveckla eller om vi fick återkomma om det var något mer vi ville fråga.

Intervjuerna har skett av båda tillsammans i de fall det har varit möjligt. Fyra av intervjuerna genomfördes på varsitt håll då vi fått intervjuer på samma tid. När vi varit båda har den ena lett intervjun och den andra hjälpt till med utvecklande och följdfrågor. Vi har bjudit på fika vid alla intervjutillfällen, oftast bullar och frukt. Informanterna har fått välja plats för intervjun. Som förslag har vi gett hemmet, kontoret, vår skola, på bibliotek eller annan plats. Socialsekreterarna valde att bli intervjuade på sina kontor och klienterna i sina hem, på ett kulturhus och i ett grupprum på Göteborgs Universitet. Intervjuerna på kontor och i skolan har varit helt ostörda. Vid intervjuerna på kontor var det i två fall en lite märklig känsla att sitta på en lägre stol mitt emot någon på andra sidan ett skrivbord, "på klientens plats". I de fall vi har kunnat har vi medvetet tänkt på hur vi ska sitta för att inte framkalla känslan av "två mot en" och försökt skapa förutsättningar för en så avslappnad och jämlik intervju som möjligt. På kulturhuset, där vi genomförde två intervjuer, satt vi vid ett bord på sidan av en korridor där folk passerar. Vid några tillfällen blev det en hög ljudvolym och vi försökte anpassa frågandet efter om det var folk i närheten. Det medförde att det ibland blev små avbrott i samtalet. Att intervjuas på en så öppen plats är inte helt optimalt, och har förmodligen påverkat intervjuerna. Det kan bli svårare att vara öppen om känslor, och att inte veta vem som kan gå förbi kan vara stressande och påverka vad som sägs. I de fallen klienterna inte ville ses hemma eller på skolan upplevde vi det ändå som ett bättre alternativ än att sitta på ett fik.

Transkriberingen har skett parallellt med intervjuandet vilket har möjliggjort en så tidig start av analysen som möjligt. Vi har transkriberat varandras intervjuer, när båda har varit med har den som inte haft huvudansvaret sedan gjort transkriberingen. Att byta intervju vid transkriberingen har underlättat för den som inte varit med att få en inblick i vad som sagts under intervjun.

4.4 Analysmetod

Vårt tillvägagångssätt för att analysera det insamlade material har följt flera olika analysmetoder. Vi började med att genomföra en meningskoncentring av vårt transkriberade material var och en för sig. Från den insamlade datan togs väsentliga delar ut och längre stycken kortades, eller koncentrerades till kortare meningar (Kvale & Brinkmann 2009). För att skilja på vad som sagts av klienterna och vad som sagts av socialsekreterarna färgkodades materialet genom att varje person gavs en egen färg. Vi gjorde sedan gemensamt en meningskategorisering för att underlätta och sortera in det empiriska materialet i huvudkategorier (Kvale & Brinkmann 2009). Här använde vi oss av en whiteboardtavla för att visualisera vårt material. Utifrån frågeställningarna kategoriserades de koncentrerade meningarna vi plockat ut och olika teman utkristalliserades. De teman vi ansåg var mest väsentliga för vår studie har vi valt att kalla *Konsumtion*, *Identitet*, *Omgivningen* och *Socialbidraget*. Vi har under processen med att ta fram analysen pendlat mellan våra frågeställningar, vårt resultat och tidigare forskning och teori. Vår abduktiva ansats har gjort att vi med hjälp av empirin tagit in och valt bort teorier och tidigare forskning under analysens gång.

För att det för läsaren ska bli så tydligt som möjligt och för att slippa upprepningar har vi valt att presentera resultat och analys i samma kapitel. I kapitlet varvas resultat och citat med analys utifrån relevant teori och tidigare forskning. Citaten som används har i vissa fall redigerats lite för att ge en rättvis bild av vad informanterna sa då talspråket i vissa fall kan uppfattas osammanhängande i skrift (Bryman 2011).

4.5 Etiska överväganden

Under hela processen med att genomföra och färdigställa uppsatsen har vi utgått ifrån Brymans etiska riktlinjer om Informationskravet, Samtyckeskravet, Konfidentialitetskravet och Nyttjandekravet (Bryman 2011). Här följer en genomgång på vilket sätt vi har följt riktlinjerna.

För att nå upp till *Informationskravet* har vi skickat ut ett informationsbrev till de som anmält intresse för att bli intervjuade. Vi valde att utforma två olika informationsbrev, ett till socialsekreterare (Bilaga 3) och ett till socialbidragstagare (Bilaga 4). I båda breven tydliggjorde vi syftet med studien, frivilligheten i att delta, möjligheten att avbryta intervjun om det inte skulle kännas bra och informerade om att alla deltagare kommer att vara anonyma. Punkter som vi också gick igenom i början av varje intervju för att försäkra oss om att alla informanter hade uppfattat informationen. Vid intervjuerna med klienterna poängterade vi också tydligt att studien inte görs på uppdrag av socialtjänsten utan som ett examensarbete vid Göteborgs universitet.

Samtyckeskravet innebär att alla som deltar i studien har gjort detta på frivillig basis och har gett sitt samtycke till att delta (Bryman 2011). Genom att både socialbidragstagarna och socialsekreterarna själva tog kontakt med oss, antingen skriftligt via mail eller muntligt via telefon, för att delta i studien uppnåddes samtycke vid första kontakten.

Konfidentialitetskravet har vi levt upp till genom att hantera uppgifter om personerna vi intervjuat försiktigt och genom att försäkra oss om att ingen av informanterna ska gå att känna igen. Anonymiteten har genomgående varit mycket viktig för oss då det är en förutsättning för att informanter ska kunna dela med sig av sina upplevelser och berättelser på ett så obehindrat sätt som möjligt. Allas namn har blivit fingerade och vi har försökt att inte dela mer information om respondenterna än vad som krävs. Då respondenternas kön inte är av intresse för undersökningen har vi försökt att ge alla respondenter så könsneutrala namn som möjligt och i analys och resultatdelen valt att använda oss av begreppet "hen" istället för "hon" eller "han". Vi har valt att inte ha någon personbeskrivning av respondenterna då detta skulle göra dem mer lättigenkännliga. För att klargöra detta presenteras här vilka namn vi satt på socialsekreterare respektive socialbidragstagare.

Socialsekreterare: Kari, Inger, Jona, Mika

Socialbidragstagare: Kim, Eine, Emile, Aster, Sasja

Genom att inte använda insamlad data i annat syfte lever vi också upp till *Nyttjandekravet*, som innebär att det insamlade materialet enbart ska användas till forskningsstudien (Bryman 2011). Något som även togs upp i informationsbrevet och vid intervjutillfällena.

4.6 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Några begränsningar som infinner sig i och med att vi valt att göra en kvalitativ studie är att det blir svårare att prata om begreppen reliabilitet och validitet, det vill säga studiens pålitlighet och tillförlitlighet. Det blir också svårare, för att inte säga omöjligt att göra några större generaliseringar kring resultat och slutsatser i en så liten studie som denna.

Med reliabilitet menas om undersökningen är korrekt gjord, dvs. skulle resultatet bli samma om man genomförde en ny undersökning, vid en annan tidpunkt och med andra forskare? Det är något som kräver en stor transparens i metod (Bryman 2011). Validitet handlar om att mäta det man avser att mäta, en studie är valid om den undersöker det den uppger sig undersöka (Kvale & Brinkmann 2009). Hur transparent studie man än har är det svårt att kunna upprepa en kvalitativ studie och få samma resultat vid en annan tidpunkt och med en annan forskare. Vid en annan tidpunkt har kanske människors upplevelse och förståelse av saker förändrats, och en annan forskare skulle kanske inte heller ställa samma följdfrågor. En intervju handlar trots allt mycket om att vara flexibel och följa med i samtalet, materialinsamlingen kan inte styras på samma sätt som vid en kvantitativ studie.

De svårigheter som finns med att validera kvalitativ forskning är egentligen inte så konstiga, då både validitet och reliabilitet är begrepp uppkomna i en naturvetenskaplig forskningstradition. Det behöver inte tyda på att kvalitativa metoder per se skulle ha inneboende svagheter, utan istället skulle man kunna vända på det och säga att det kan bero på en inneboende styrka att spegla och ifrågasätta en komplex verklighet. En kvalitativ intervju ger kanske inte sanningen om något annat än personens uppfattning om sig själv (Kvale & Brinkmann 2009). Bryman tar upp fyra andra begrepp som kan lämpa sig bättre för att mäta kvaliteten på en kvalitativ studie. Trovärdighet, hur troligt och sannolikt resultatet är. Överförbarhet, om resultatet kan tillämpas i andra kontexter. Pålitlighet, om man kan få likartat resultat vid ett annat tillfälle och konfirmering, att inte forskarens egna uppfattningar påverkat (Bryman 2011).

Då vi valt att intervjua personer som är ensamstående vuxna utan barn kommer vi inte kunna ge någon generell bild av hur försörjningsstödet upplevs bland alla bidragstagare. Detta är inte heller vårt syfte. Vi är medvetna att inom den grupp vi valt att undersöka finns stora skillnader. Vi har

dock försökt att täcka upp detta i vårt urval med en spridning i ålder, kön och etnicitet. De generaliseringar som kan göras är i första hand angående den undersökta gruppen, men också på liknande grupper (Bryman 2011).

4.7 Metodreflektion

Utifrån Brymans alternativa begrepp till reliabilitet och validitet kommer vi att reflektera kring studiens trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och konfirmering (2011). Trovärdigheten i en sådan här studie är problematisk. Det kan vara känsligt för intervjupersonerna att vara beroende av socialbidrag och svårt att hantera en påtvingad situation som bidragstagare. Detta går också igen i en del av de svar vi fått, svar som förbryllat oss eftersom socialbidragstagarna varit positivare och mer solidariska med systemet än vi förväntade. Med dessa reservationer anser vi ändå att trovärdigheten i vår studie är hög eftersom vår uppfattning är att informanterna ärligt har försökt berätta om sina upplevelser. Kanske hade den kunnat bli högre om vi träffat dem mer än en gång, då det kan vara svårt att öppna sig om ett känsligt ämne för någon man inte känner. Det kan också tänkas att trovärdigheten har påverkats av hur vi har nått våra respondenter. Till exempel kan vi se att ingen av de tre klienterna vi fick kontakt med via socialtjänsten var negativt inställd till "sin" socialsekreterare. Då vi inte lagt något fokus på relationen mellan klient och socialsekreterare är just det inget som påverkar resultatet, det går dock inte att utesluta att det kan ha påverkat synen på socialbidraget.

Det går inte att säkert generalisera kring en såhär liten studie men eftersom vi ser att tidigare forskning ger stöd för flera av våra slutsatser (Kroll & Blomberg 2010, Hjort 2004, Jonasson 1996) går resultatet troligtvis att överföra till andra sammanhang. Resultatet är inte beroende av geografisk kontext, då resultatet från de olika kommunerna inte har någon samvariation utan är splittrat kan det tänkas se liknande ut på andra ställen i landet. Till viss del är resultatet överförbart till andra bidragstagare, men man kan inte veta hur applicerbart det är på alla grupper av bidragstagare. Till exempel barnfamiljers upplevelser kan tänkas ligga en bit ifrån ensamståendes upplevelser. Det är inte orimligt att andra utsatta grupper som låginkomsttagare har samma känslor inför konsumtion eller att andra bidragstagare som sjukskrivna upplever liknande känslor i förhållande till känslan av att inte bidra till samhället.

Det är svårt att få ett exakt likadant resultat vid en kvalitativ studie, men ett liknande resultat hade enligt vår bedömning gått att uppnå en annan gång. Genom att vara så transparent som möjligt i hur vi har gått till väga ökar troligheten att liknande resultat går att uppnå vid en annan studie. Ingen av

respondenterna var i känslomässig affekt vid intervjutillfället så hade de intervjuats någon månad senare eller tidigare hade det inte påverkat studien. Men eftersom socialbidragets utformning hänger ihop med landets ekonomiska utveckling, samhällsopinionen och regeringens politiska agenda kan det däremot hända att studien inte hade gett samma resultat om den utförts några år framåt eller bakåt i tiden.

Vi har genomgående reflekterat över vår egen påverkan på resultatet. Våra åsikter har förmodligen påverkat till viss del, med andra personliga och ideologiska tankar hade vi kanske inte sett samma resultat, eller gjort samma analys. Under transkriberingen har vi sett att vi vid många spontana följdfrågor utan avsikt har använt oss av ledande frågor. Hade vi ställt andra frågor hade kanske även svaren blivit annorlunda. Vi ser även att vår analysmetod har påverkat det resultat vi kommit fram till. Hade vi t.ex. använt oss av en narrativ analysmetod skulle resultatet sett annorlunda ut. Andra forskare med andra metoder skulle kanske dra andra slutsatser utifrån det material vi samlat in. Dock försöker vi inte pröva en tes, är inte personligt berörda och har heller inga motiv att driva en viss ståndpunkt, något som kan konfirmera att våra uppfattningar inte påverkat för mycket. Enligt Kvale och Brinkmann är det aldrig möjligt att som forskare lämna en studie helt utan någon personlig prägel. Det går inte att komma ifrån att all forskning blir färgad av de personer som utför studien, så även vår (2009).

5. RESULTAT OCH ANALYS

I detta kapitel kommer vi att presentera våra respondenters redogörelser för hur deras upplevelser kring hur det är att leva på socialbidrag under en längre tid utifrån olika teman vi tagit fram med hjälp av frågeställningarna. Vi varvar resultatsredogörelserna med vår egen analys utifrån teori och tidigare forskning. Inledningsvis presenterar vi hur respondenterna upplever sin konsumtion. Vi går vidare med att beskriva hur identiteten kan påverkas av att gå på socialbidrag. Den tredje delen handlar om omgivningens påverkan på socialbidragstagares självbild och identitet. Vi avslutar med respondenternas uppfattningar om själva socialbidraget.

5.1 Konsumtion

5.1.1 Konsumtion och begränsningar

Alla klienter beskriver dubbla känslor inför att gå på socialbidrag. Det finns en stor tacksamhet för att det finns och att det går att få hjälp när man befinner sig i en svår situation. Samtidigt tycks pengarna aldrig räcka till. Att gå på försörjningsstöd innebär ett ständigt pusslande, en känsla av osäkerhet inför framtiden och upplevs som jobbigt på många sätt. Klienterna beskriver hur de i sin vardag ofta måste avstå från aktiviteter med vänner, alltid göra medvetna val och hur svårt det kan vara att hålla humöret uppe. Sasja uttrycker det såhär:

Jag är väldigt tacksam över att jag har tak över huvudet och kan överleva. Och det är också det man gör. Man Överlever. Nätt och jämt... Men är man med kompisar eller vill göra något speciellt som kostar lite extra så har man inte råd med det... Det är trist, det påverkar ju allting, levnadsnivån och standarden sänks en hel del. Att alltid få säga nej till bekanta och vänner gör en väldigt ledsen.

Flera av klienterna tar upp hur tråkigt det känns att aldrig ha råd med saker de skulle önskat. Det handlar om vardagliga saker som bio och restaurangbesök någon gång i månaden, att kunna gå ut och ta en öl med vänner, att kunna resa, att inte behöva köpa allt på rea och second hand. Det rör sig också mycket om att kunna unna sig saker någon gång då och då. Kim, som är den av "klienterna" som inte längre går på socialbidrag berättar om hur hen idag unnar sig pålägg och köper bröd, något hen inte gjorde förr. Aster kallar det för vardagslyx och önskar att hen någon gång skulle kunna gå på massage eller köpa nya kläder. För Sasja handlar det också om att kunna vara lite mer spontan:

Att kanske inte alltid behöva titta på dom billigaste grejerna och kunna handla lite mer kläder till exempel eller, ja alla dom här... det kan vara så svårt att sätta fingret på det, det kan vara så olika från dag till dag..men att kunna unna sig lite mer ihop med fästman och vänner.

Alla utom en av socialsekreterarna tar upp hur socialbidragstagarna påverkas av att ständigt få begränsa sig och inte kunna unna sig saker. De ser hur deras klienter tycker att det är jobbigt att gå på socialbidrag. Deras klienter är tvungna att handla på second hand och har mycket sällan eller aldrig möjligheter att köpa något extra. Kari beskriver hur många klienter inte klarar av att leva på knappa resurser utan istället blir skuldsatta eller hamnar hos kronofogden, vilket i sin tur leder till en extra belastning för klienterna. Enligt Mika kan den begränsade ekonomin göra klienter nedstämda eller till och med deprimerade.

Klienternas upplevelser av att vara otillräckliga konsumenter präglar vardagen på många sätt. De är inte helt utestängda från det konsumtionsbaserade samhället men på många sätt begränsade, de kan köpa saker, men utan någon större valfrihet vad gäller inköpsställe eller kvalité. Med en begränsad känsla av valfrihet uppstår enligt Hjort och Salonen ett ansträngt förhållande till att konsumera (2000), vilket blir uppenbart när klienterna pratar om sin konsumtion. Enligt Bauman strävar människor efter att uppnå tillfredsställda och framstå som lyckade genom konsumtion av föremål, aktiviteter och upplevelser (2008) något som klienterna har få möjligheter till. Alltså blir möjligheten till att uppnå tillfredsställelse genom konsumtion mycket svår för klienterna.

Att kunna unna sig det lilla extra framkom som viktigt hos alla respondenterna. Enligt Alvesson har vikten av baskonsumtion minskat medan vikten av att kunna unna sig saker för sin egen skull ökat (Alvesson 2006). Det leder till att förhållandet mellan onödiga och nödvändiga kostnader blir svårare att objektivt bedöma. För flertalet av klienterna var innebörden av att kunna unna sig något att kunna göra saker som andra har råd med. Det handlade om att resa, köpa lite finare kläder och kunna gå ut och äta eller dricka någon gång. Inte för att det upplevdes som speciellt, utan för att andra gör det. Utifrån Hjort och Salonens motiv handlar det mer om social emulering, en strävan efter att vara normal eller kanske framför allt att kunna göra normala saker, än konsumtion för att skilja sig från mängden (2000).

Även socialsekreterarna uppfattar att deras klienter är begränsade genom att de måste prioritera bort vissa varor för att ha råd med andra. I ett samhälle som på många sätt kretsar kring konsumtion skapas en utestängning och minskat värde som samhällsmedborgare för de som inte har möjlighet att konsumera (Bauman 1999). Klienterna ger på olika sätt uttryck för hur livet på flera punkter skiljer sig från hur de önskar att det skulle se ut, något som är ett tecken på relativ deprivation. Förväntningarna på livet och hur det borde vara men inte är, är enligt Halleröd avgörande för känslor av avvikande och utestängning (1991). Klienternas förväntningar om livet skiljer sig inte mycket åt från andras, den stora skillnaden är tillgången till resurser och möjligheter att leva upp till interna och externa ideal.

5.1.2 Delaktighet

Alla utom en av de nuvarande klienterna upplever att de har mycket tid men svårt att fylla den. De upplever en tomhet och meningslöshet i att inte ha saker att göra på dagarna och beskriver hur svårt det kan vara att få tiden att gå. Det beror både på att de inte har ett arbete och att det är svårt att hitta billiga aktiviteter. Eine berättar om hur hen ibland inte orkat gå ut för att hen känner sig för ledsen och Emile tar upp att hen känner sig ofri. Även Aster tycker tiden på dagtid är svår att hantera:

Nu har jag ju försökt hitta saker att göra som inte kostar så mycket på dagarna när alla jobbar, men det är jättesvårt... Speciellt dagtid är det svårt att hitta något meningsfullt att göra. Det var jättekul i somras när alla andra hade semester men sen var den slut och jag var den enda som var ledig på dagarna...

Eine ser det inte ens meningsfullt att åka in till stan längre, fast hen kan: ”Just nu kan jag inte ens åka till stan. Jag får pengar till spårvagnskort. Men vad ska man göra där? Man kan inte fika, man kan inte göra nånting?”

Även två av socialsekreterarna uppmärksammar att det kan kännas instängt och avskärmat att gå på bidrag och om vikten av att ha möjlighet att kunna komma ut och röra på sig. Mika pratar om vilken skillnad ett busskort kan göra för en person:

Man är människa, det är det minsta man behöver för att inte bli så begränsad och kunna ta sig ut helt enkelt. Känner man sig jättebegränsad blir man deprimerad, men känner man sig fri blir man inte deprimerad. Även om man väljer att inte gå ut känner man sig fången i sitt hem.

Kari uttrycker hur jobbigt det kan vara för de utan andra resurser: "Vissa människor är otroligt resursstarka och kan trolla med pengar och det märks kanske inte så mycket för dom, eller för dom som har någon typ av socialt nätverk, som har föräldrar eller syskon som har lite resurser... men för dom familjer som inte har det, så är det väldigt mycket känslor av att man inte är tillräcklig..." Jona beskriver hur frustrerade klienterna kan känna sig på grund av sina knappa resurser. Mika berättar om att en del klienter känner sig "små" och att försörjningsstöd kan skapa en känsla av att man inte är en värdig samhällsmedborgare.

Att inte ha möjlighet att delta som man önskar är en återkommande vanmakt hos klienterna. Socialsekreterarna uttryckte sig mer generellt om bidragstagare men ser hur långvarigt bistånd kan skapa en känsla av att inte vara en värdig människa. Dock uttrycker även de att olika grupper upplever begränsningar på olika sätt. Det är i jämförelsen med andra som upplevelsen av att inte vara värdig eller att tycka att det är jobbigt att ha en begränsad ekonomi skapas men det är också olika hur människor hanterar sina resurser och personer med samma inkomst kan ha skilda uppfattningar om sina ekonomiska resurser (Halleröd 2010, Lister 2004). Frustrerade känslor kopplade till konsumtion kan enligt Bauman ses som en effekt av att inte leva upp till konsumtionssamhällets krav på att vara en god konsument (1999). Frustration är något som främst socialsekreterarna uppfattar att deras klienter känner inför sitt konsumerande. De beskriver hur frustrerade de kan känna sig och hur känslor av mindervärde skapas. Att få begränsa sig frambringar negativa känslor och tydliggör vilka krav som finns för att vara delaktig i samhället.

Att vikten i samhället ligger på konsumtion innebär inte att arbetets betydelse för människor minskat. I Sverige finns en stark norm kring lönearbete som medför att själva normen om arbetets betydelse ibland är viktigare än själva arbetet (Halleröd 1991). Men förutom att arbete innebär en sysselsättning som känns meningsfull leder det till medel att konsumera för. Känslan av mycket tid, tomhet och meningslöshet som klienterna upplever handlar mycket om svårigheter att hitta meningsfulla aktiviteter som inte kostar något. Känslor av otillfredsställelse som klienterna uttrycker kan ses som en reaktion på att enda sättet att uppnå lycka är genom konsumtion (Bauman 2008). Konsumtionens betydelse för minskandet av tristessen finns även närvarande i socialsekreterarnas resonemang då tillgång till kollektivtrafik ses som viktig för att känna kontroll över sin situation.

Det är tydligt för klienterna att ekonomin utestänger dem från att delta i samhället på ett obehindrat sätt. Även om graden av frustration varierar innebär socialbidragets summa helt klart en påtvingad

avvikelse från den allmänna livsstilen. I relation till upplevda normer och värderingar i samhället blir det här uppenbart att klienterna på olika sätt känner sig relativt depriverade. Utifrån Sens tanke att fattigdom handlar om att inte kunna välja och hur bra en är på att tillfredsställa behov utifrån de resurser som finns (Lister 2004) kan vi se att det som förenar klienterna är upplevelsen av att vara tvungna att begränsa sig och inte kunna välja. Enligt Halleröd är det dock en självmotsägelse att se socialbidragstagare som fattiga då socialbidraget lyfter upp dem på en nivå precis över fattigdomsstrecket (2010). Trots den definitionsmissiga höjningen över strecket, som säkerligen är ett bättre alternativ än innan eller utan bidraget, framstår glappet till “vad folk i övrigt kan kosta på sig” som stort.

5.2 Identitet

5.2.1 Anpassningar och strategier

Klienterna berättar om hur de på olika sätt anpassar sig till den begränsade ekonomiska situation de lever i. Dessa anpassningar kan visa sig i att de bara handlar på rea, köper begagnat eller att de håller sig till de billigaste affärerna. Så här beskriver Sajsja det:

Alltså man tittar alltid på det billigaste alternativet, det spelar ingen roll om det är en matvara eller om det är kläder eller, ja det är tjugofemprocent på det här eller ni vet...Det är tråkigt att aldrig kunna gå in och ta det man skulle vilja ha. Så är det alltid, vad man än handlar.

Två av socialsekreterarna berättar att de ser att deras klienter gör olika prioriteringar för att få pengarna att räcka till. Det kan vara sådant som att inte köpa några kläder till sig själv utan prioritera annat. Detta var något som både Eine och Sasja bekräftade, i deras fall som rökare prioriteras klädinköp bort för att pengarna ska räcka. En av socialsekreterarna, Inger, har även sett att det finns klienter som sparar pengar för framtida utgifter: “Jag har ju den tron att dom kan spara pengar. Jag känner många uppvuxna på försörjningsstöd och dom har alltid sagt att dom har kunnat spara ändå... Så att får man avslag en månad då gör det inte dom så mycket.”

Flera av klienterna beskriver också att de på olika sätt skaffar pengar på andra sätt för att klara sin livssituation. Det kan vara allt från att låna pengar från närstående till att cykla istället för att köpa busskort. En av klienterna har en buffert som socialtjänsten inte vet om.

Jag har gått på soc nån gång för länge sen, så jag visste ju hur det gick till och så... jag hade sparat lite pengar i min sparbössa innan, så där har jag ju liksom fått gå och ta när det inte riktigt har räckt till... Den har väl vart till sånt som jag inte måste ha, men som jag vill ha.

Även umgänget påverkas och anpassas på olika sätt av att leva på socialbidrag. Kim berättar att hens umgänge främst bestod i att träffas i olika föreningar då det inte kostar någonting. Sajsa uttrycker att hen blivit mer tacksam för de små sakerna i vardagen: "Man får lära sig att vara tacksam över dom små... alltså kan vi gå ut och gå en långpromenad i skogen och det är härligt väder så är man jätteglad för det kanske. Den dagen. Man får verkligen ta vara på smågrejerna." Aster berättar att hen oftast umgås genom att göra sådant som inte kostar pengar, träffas på gymmet eller: "Det blir mest att man ses hemma hos nån för att ja... och sådär ser på film eller spelar spel för det kostar ju inte så himla mycket..."

För att hantera situationen som bidragstagare kan olika strategier utvecklas. De blir uppenbart att försakelse, undvikande och att skära ner på viss konsumtion är centrala i klienternas liv (Hjort & Salonen 2000). Den mest framträdande strategin är försakelse, att vara extremt noga med vad som inhandlas och till vilket pris. Undvikande och bortprioritering av baskonsumtion är också strategier som nämns. Främst de två klienterna som röker uttrycker hur konsumtion av basbehov som möbler och kläder påverkas negativt. Att undvika handlar dels om att inte kunna gå på Hemköp för att det är för dyrt, och dels om hur man väljer att umgås, det går inte att gå på krogen eller fika. En annan strategi som framkommer är hitta vägar runt socialtjänstens ramar, att använda sig av dolda resurser. Klienterna hittar olika sätt utvidga sin möjlighet till den konsumtion som socialtjänsten inte anser nödvändig. Att inte köpa busskort som beviljats kan räknas tillhöra en gråzon, men att inte redovisa tidigare sparade pengar går emot den lagstadgade grunden för rätten till bistånd, "*att inte själv kunna tillgodose sina behov*". Det bekräftar hur viktig den sociala konsumtionen blivit, då det är uppenbart att dessa regelbrott inte handlar om att överleva utan om att upprätthålla konsumtion av det som är viktigt för en själv (Alvesson 2006).

5.2.2 Identifikation

Flera av socialsekreterarna upplever att det är vanligt att efter ett tag börja identifiera sig som försörjningsstödstagare. Ingent pratar om hur det blir svårare att lämna systemet då man vant sig vid att vara där. Jona ser hur bidragstagandet efter en tid blir en del av människan: "Dom kommer liksom inte ut, och känner att jag kommer alltid få leva på försörjningsstöd hela mitt liv ändå. Så då skapar dom sin identitet kring det, det blir en del av dom att vara bidragstagare."

Det är dock inget som någon av klienterna ger uttryck för. Samtidigt som klienterna beskriver många jobbiga situationer i vardagen är de alla noga med att poängtera att de klarar sig, ingen vill klaga för mycket på hur de har det. En av klienterna uttrycker att det finns många som gnäller över bidraget men att hen inte är någon "gnällspik". För en av klienterna är det viktigt att vara glad och positiv på socialkontoret så att ingen ska tro att hen är missnöjd. Två av klienterna beskriver hur de tidigare levt på mindre pengar och ändå klarat sig. Emile framhåller att det inte känns som världens ände. Sasja reflekterar kring att om hen inte hade rökt så hade det varit lättare: "Om jag inte hade rökt då tror jag nog att jag hade klarat mig hyfsat okej på den inkomsten." Alla klienter uppger också att de ser eller hoppas på en förändring av sin situation i den närmsta framtiden. Vissa av klienterna har konkreta planer på hur de kommer att bryta sitt socialbidragsberoende medan andra lever på hoppet. Klienterna uppger att det är detta hopp om en förändring som gör att de kan hålla humöret uppe. Sasja berättar att hen försöker att undvika att tänka för mycket på sin situation för att kunna hålla humöret och hoppet om en förändring uppe. Emile uttrycker hur hen trots uppgivenheten är hoppfull:

På sätt och vis känner jag mig uppgiven... Jag ska göra allt för att få börja jobba där. Det är en ingång som kanske undan för undan kan leda till ett fast jobb. Det hoppas jag. Det finns ett litet ljus i tunneln kan man säga. Och man kan säga att människan lever i hoppet, med hopp.

Att se sitt eget socialbidragstagande som ett tillfälligt avvikande kan enligt Stier blir ett sätt att hantera utanförskapet (2003). Även den person som haft bidrag i 15 år har hopp om att snart vara ute i arbetslivet igen. Genom att se framåt blir det inte lika betungande eller personligt, och upprätthållandet av en positiv självbild blir lättare. Det kan tänkas vara en grundläggande mekanism i synen på sig själv, att se sig själv som undantagets regel. Utifrån den sociala identiteten är det viktigt att den positiva självbilden stärks genom att inte identifiera sig som avvikare allt för mycket (Stier 2003). De dubbla känslor som klienterna uppvisar angående socialbidraget tyder också på att

det inte är självklart att gå in i en roll som bidragstagare. Ingen av klienterna anser sig vara någon typisk bidragstagare, och identifierar sig inte heller med andra bidragstagare. Inte ens de personerna som har en sparbössa och sparar pengar genom att cykla räknar sig själva till kategorin fuskare. Bilden av bidragstagare som avvikande från det normala verkar hos klienterna skapa ett motstånd mot att identifiera sig med denna grupp (Stier 2003). Genom att avskärma sig från en grupp som i allmänhetens ögon ses som avvikande kan klienternas självuppfattning förbli intakt (Stier 2003). Att inte vara ”en gnällspik” eller att visa god min på kontoret blir ett sätt att visa sig vara värdig pengarna. Socialsekreterarna beskriver en annan bild än klienterna. De uttrycker att klienterna identifierar sig som socialbidragstagare vilket kan ses utifrån att deras yrkesroll kräver av dem att transformera personerna som söker socialbidrag till klienter (Hydén 2010). Strategin för att möta upp de många olika krav som finns på socialsekreterare visar sig här i att de anser att även klienterna själva identifierar sig som socialbidragstagare (Bergmark 2010).

5.3 Omgivningen

5.3.1 Omgivningens betydelse

Alla socialsekreterare tar på olika sätt upp att de upplever att olika grupper i samhället hanterar att leva på socialbidrag på olika sätt. De lyfter att det finns en skillnad mellan olika individers tidigare erfarenheter gällande fattigdom och hur de hanterar att leva på socialbidrag, störst skillnader tycker de sig se mellan de som invandrat till Sverige och de som är uppvuxna här. De personer som har tidigare erfarenheter av att leva under mycket knappa förhållanden ses generellt kunna hantera sin situation av socialbidragstagande på ett bättre sätt än de som inte har det. Socialsekreterarna ser också att omgivningens ekonomiska situation påverkar hur klienterna själva känner inför att leva på socialbidrag. Kari beskriver det såhär utifrån sina två arbetsplatser: “Både här och där så har det ju varit väldigt många i stadsdelen som har försörjningsstöd och på så vis tror jag att det stärker dem som har det. För att man kan ändå, man har ofta nån bekant som också har försörjningsstöd och att man inte är så ensam i det.”

Även hos klienterna framkommer en bild av att den närmaste omgivningen är av stor betydelse för hur de ser på sig själva och sitt bidragstagande. Kim som har haft socialbidrag för en tid sedan berättar att upplevelser av att gå på bidrag inte alls var problematiska eftersom vänner och bekanta i omgivningen hade ungefär samma ekonomiska möjligheter. Enligt Sasja är det inte en självvald situation och därför inget hen skäms för, men annars hade hen känt sig misslyckad. Aster tycker inte att situationen är hens fel men pratar mycket om att det känns jobbigt och skämmigt att vid

vuxen ålder inte bidra till samhället.

Samtidigt som många av klienterna säger att de inte skäms ger de uttryck för att de kan känna skam genom att använda andra ord eller genom hur de beskriver sitt handlande. De klienter som uttrycker att de inte skäms skulle enligt Neckel kunna tolkas som att de försöker att skärma sig ifrån känslan (1996). I jämförelsen med omgivningen skapas sociala förväntningar som kan påverka självbilden på olika sätt. Sett utifrån Sennetts (1999) skambegrepp beror det på att det sociala och ekonomiska underläge som klienterna är i blir tydligare om de skiljer sig från omgivningen. Det är ett personligt misslyckande att inte vara på samma nivå som omgivningen och därmed kommer känslor av underlägsenhet och skam fram (Sennett 1999). Är omgivningen i en liknande situation som klienten blir det lättare att hantera känslorna kring bidragstagandet och avvikandet blir inte lika framträdande. För det är i själva avvikandet från det som uppfattas som det normala hos den grupp man jämför sig med som skamkänslor väcks (Starrin & Blomqvist 2001).

5.3.2 Att berätta för andra

Det är få av klienterna som berättar om sitt bidragstagande till andra än de närmaste. Ingen av dem säger sig ha problem med att berätta, men de flesta väljer ändå att inte göra det. Alla utom en av de nuvarande klienterna är restriktiva med vem de berättar för, och berättar generellt inte för någon annan än den närmaste familjen. En person berättar inte för att hen är osäker på hur omgivningen skulle reagera och två för att de tycker att det är deras egen ensak. Sasja säger däremot att hen inte skäms för att prata om det: "Jag tycker, nja det finns säkert dom som gör det... som skäms för att säga det... men jag tycker inte att man ska göra det. Alltså, det är inte mitt egna val heller att vara här."

Socialsekreterarnas uppfattningar av om deras klienter väljer att berätta om sitt bistånd för andra skiljer sig åt. Kari tror att det absolut finns de som inte berättar för någon, Jona tror att de mest är det fåtal som kommer från finare familjer som väljer att inte berätta. Ingert tror inte att någon av hens klienter döljer det för andra och Mika upplever att de som är ensamma har större benägenhet att dölja det. Gemensamt för dem alla är uppfattningen att det är färre av dem som invandrat till Sverige som väljer att inte berätta då alla som kommer hit får introduktionsersättning, och att steget till socialbidrag därifrån inte är så långt och de dessutom ofta har många runt sig i liknande situation.

Då skam enligt Starrin och Blomqvist (2001) är en av de jobbigaste känslorna som en människa kan känna är det inte förvånande att klienterna på olika sätt försöker hitta strategier för att undvika att utsätta sig för känslan av skam. Det går att se genom hur klienterna väljer att inte berätta för sin omgivning att de går på socialbidrag. Skam är en social känsla som skapas i relation till andra i klienternas omgivning och tron på dessa personers negativa omdömen. Att inte berätta om sitt bidragstagande kan ses som en skyddsmekanism för klienterna. Att erkänna och stå för sitt socialbidragstagande skulle leda till ett erkännande av det personliga misslyckandet det innebär i dagens samhälle att gå på socialbidrag. Och därmed skulle klienterna vara tvungna att acceptera de känslor av skam som följer med ett sådant misslyckande (Neckel 1996, Sennett 1999).

5.3.3 Bilden av socialbidragstagare

Något som är genomgående både bland klienter och socialsekreterare är att de upplever att allmänheten har en negativ syn på socialbidragstagare. Uppfattningarna som framkommer är att folk ofta tror att det är få krav på bidragstagare, att många fuskar och att det är många som går på bidrag av lathet. Det är en bild som alla utom en av socialsekreterarna tar avstånd från. De andra socialsekreterarna tror att istället att den negativa bilden påverkas av en okunskap om socialbidrag. Enligt socialsekreterarna medför den negativa bilden av socialbidraget ett stigma som gör att klienter får en dålig självkänsla och kan känna sig värdelösa. Kari uttrycker att det känns som att hans klienter inte ses som värda något i samhället. Mika uppmärksammar en negativ samhällsbild: "Socialbidragstagande är något som upplevs negativt... Omgivningens syn på socialbidragstagare är inte bra. Det gör att de flesta försöker att dölja det." Flera av socialsekreterarna upplever att det finns en orättvis bild av socialbidragstagare då de anser att de flesta är mycket kompetenta och drivna att komma vidare men att de hindras av samhällsstrukturer snarare än personliga egenskaper. Kari uttrycker det såhär:

Jag skulle säga att omgivningens syn på socialbidragstagare är otroligt nedvärderande. Orättvist nedvärderande, för det finns så jättemycket kompetens bland våra klienter. Och viljestyrka.

Samhällsbilden av socialbidragstagare är enligt Starrin och Blomqvist av stor betydelse för känslor av skam hos klienter (2001). Även om den närmsta omgivningen inte antyder någon negativ bild av socialbidragstagare så skapar allmänhetens nedvärderande syn skamkänslor. Starrins slutsats att det trots en utbredd samhällsuppfattning om strukturella orsaksförklaringar fortfarande finns föreställningar om lata bidragstagare (2010) bekräftar socialsekreterarnas upplevelser av en orättvis

samhällsbild av socialbidragstagare. Att det finns människor som med säkerhet inte utnyttjar möjligheten att få socialbidrag på grund av rädsla för stigmatisering, är något som inte lika ofta diskuteras (Halleröd 2010). Det är något som endast en av klienterna tar upp, socialsekreterarna upplever bilden som väldigt negativ men diskuterar inte kring hur det kan påverka utsatta människor i större utsträckning än för de som redan har bidrag.

När frågan om fusk kommer upp delar sig åsikterna och upplevelserna mycket åt både bland klienter och socialsekreterare. Vissa tror att det förekommer mycket fusk medan andra inte tror att det är speciellt vanligt. Enligt socialsekreteraren Ingert är det väldigt utbrett med fusk:

Det är verkligen, rätt utbrett med fusk... Att man har inkomster som inte uppges eller döljer att man bor ihop med nån och är sambo, eller på något sätt har pengar från ett annat håll... Det är väldigt utbrett, och handlar om väldigt skilda saker, men så är det...Jag tror att många har pengar från annat håll och inte uppger allt.

Sasja däremot har en annan bild av fuskets utbredning: ”Jag har aldrig fått den uppfattningen i mitt eget liv....Jag tänker att dom stackarna är i samma situation som mig och har det lika jobbigt att få ihop det ekonomiskt. Alltså nej jag går inte och tror att den där fuskar och den där...”

Oavsett egen uppfattning om förekomsten av fusk tycker alla att det finns en utbredd uppfattning i samhället av att det förekommer mycket fusk. Det framträder en bild av att socialbidragstagande hos många är förknippat med fusk. En bild som bekräftas av både Halleröd och Lundström, som uppmärksammar att bilden av socialbidragstagare som fuskare är vanligt förekommande både bland befolkningen i stort (Halleröd 1991) och i medias framställning av socialtjänsten (Lundström 2011). Enligt Stier bidrar känslor av att tillhöra en grupp som anses fuska till en negativ självuppfattning (Stier 2003). Alltså kan den negativa sammankopplingen mellan socialbidrag och fusk vara en bidragande orsak till att ingen av klienterna identifierar sig som bidragstagare.

5.4 Socialbidraget

5.4.1 Orsaker och ansvar

Angående vilka orsaker som ligger bakom socialbidragstagandet tycker ingen av nuvarande klienterna att det är orsaker de själva egentligen rått över. En person har blivit borttappad i arbetsförmedlingens kvarnar, en person har blivit utförsäkrad, en annan har aldrig kommit in på arbetsmarknaden och en får inget jobb trots sina tidigare yrkeserfarenheter. Den personen som tidigare hade socialbidrag påverkades av trassliga hemförhållanden. Alla utom de sista två personerna har haft många olika typer av jobb i lösa former men aldrig något mera fast eller långvarigt arbete. Socialsekreterarna har lite olika uppfattningar om bakomliggande orsaker. För Jona handlar det dels om strukturella faktorer och dels om individuella faktorer som ligger bakom. Hen beskriver det såhär:

Dom långvariga är ofta såna som har blivit utförsäkrade, men det är ju det att dom känner att dom har ont i kroppen och dom är nästan lite rädda för att komma ut på arbetsmarknaden igen.

Socialsekreterarna Mika och Kari nämner framför allt strukturella orsaker, men ser också att individuella faktorer som avsaknad av ett personligt nätverk kan påverka. Inget ser hur långvariga socialbidragstagare lägger ansvaret på andra än sig själv för sin situation: "Jag kan tänka att dom blir lite mindre, att de skjuter över mer ansvar på andra än på sig själv. Det blir väl deras försvarsmekanism så, att de lägger ansvaret på mig."

Klienternas sätt att presentera orsakerna till det långvariga socialbidragstagandet stämmer väl överens med hur Hydén beskriver socialbidragstagares livsberättelser. Sättet de resonerar på stämmer också väl överens med hur klienter förväntas framställa sig själva på socialkontoret. Genom att betona att det inte är ens eget fel rättfärdigas bidraget inför klienten själv. Det behöver dock inte betyda att det är individuella faktorer som egentligen ligger bakom medan de strukturella får skulden. Det blir ett sätt att rättfärdiga att man är en värdig klient inför socialsekreteraren, genom att välja att betona passiva och negativa sidor hos sig själv ökar chansen att få bidrag. Något som Hydén kopplar till moraliska föreställningar om vem som har rätt till bidrag (2010). Socialsekreterarnas blandade uppfattningar om bakomliggande orsaker bekräftas av Kroll och Blombergs studie som visar att trots att de flesta socialsekreterare har en strukturell syn på bakomliggande orsaker tycker många ändå att större krav behöver ställas på individerna (2010).

5.4.2 Skälig levnadsnivå

Majoriteten av socialsekreterarna tycker inte att det går att upprätthålla en skälig levnadsnivå under en längre tid på försörjningsstöd. De anser att nivån på försörjningsstödet blir för lågt då det ses i ett längre perspektiv. De uttrycker att det egentligen är menat att endast vara ett kortvarigt stöd och därför blir de långvariga socialbidragstagarna mycket utsatta. Klienterna uttrycker genomgående att det är svårt att klara sig på socialbidraget, men är inte så missnöjda med summan som man skulle kunna tro. Resonemanget "allt är bättre än ingenting" är tydligt bland klienterna. Alla är tacksamma över det de får och väldigt väl medvetna om att utan det hade livet varit ännu jobbigare. De flesta av klienterna accepterar summan för den skäliga levnadsnivån men sen skiljer sig åsikterna åt. Aster tycker att det ska vara så att man klarar sig men inte mer, det ska bara täcka det absolut nödvändigaste. Eine anser att det är löjligt att säga att nivån är rimlig, men av respekt för systemet vill han ändå inte kritisera utformningen. Emile uttrycker att marginalerna för att klara sig är väldigt små varje månad. Kim tycker att skäligheten är relativ och att det måste jämföras mer med hur det ser ut i resten av samhället. Sasja tycker att beräkningen är ganska bra gjord, men är samtidigt kritisk till att summan inte har hängt med prisutvecklingen i resten av samhället och tycker att den knappt höjts på tio år. Sasja beskriver också hur summan på socialbidraget blir obetydlig i jämförelse med de större hinder i livet som en socialbidragstagare upplever. I relation till svårigheter som att inte kunna flytta ihop med sin partner eller att vara tvungen att vänta med att skaffa barn blir storleken på summan betydelselös.

Under intervjuerna framkommer lite olika åsikter om möjligheten att söka extra pengar från socialtjänsten från klienterna och socialsekreterarna. Ingert beskriver hur det finns de som tycker att det är en trygghet att vara i systemet, just därför att det finns någon det går att söka om extra pengar från. En möjlighet som inte finns för till exempel låginkomsttagare. Den möjligheten är något som alla klienterna uppskattar, men som få säger sig ha utnyttjat. Sasja uttrycker att hen inte är "den personen", utan istället försöker att klara sig på det hen har. Hen känner sig också osäker på vad som går att söka om extra för. Eine tycker att bidraget egentligen är okej, men att det skulle vara lättare att få extra hjälp om man har problem. Vad man kan ansöka om extra pengar för varierar bland socialsekreterarna. Ingert uttrycker att klienter söker för mycket onödiga utgifter, som cyklar och tvättmaskiner. Medan Mika tycker att mycket av det som ansöks om är saker hen själv skulle se som nödvändiga:

Som socialarbetare vill man göra sitt bästa för sina klienter men vi är också begränsade av olika regler... Man vill jättegärna bevilja bättre hemutrustning eller ibland bevilja lite extra, till exempel för dom som inte har rätt till telefon. En annan sak jag gärna skulle vilja bevilja är dator, som nu är helt out of question.

Att välja att inte ansöka om extra bidrag kan ses som ett uttryck för en önskan om en större självständighet. Genom att klara sig på det man har upprätthålls känslan av att inte vara alltför beroende av socialtjänsten. Detta kan ses i relation till Neckels syn på beroende och autonomitet, där beroendet blir ett bevis på en underlägsenhet och därmed också en källa till skam (1996). Det kan också ha att göra med att det likt Stranz skriver är svårt att veta vad som kan förväntas beroende på socialsekreterarnas tolkningsmöjligheter (2007). Att inte veta exakt vad som kan förväntas gör också uppskattningen högre för det som fås. Frånvaron av uttalad kritik mot utformningen går att tolka som att systemet formar personer till att passa i klientrollen (Hydén 2010). Som klient måste systemet accepteras, för att gå på bidrag krävs att relationen med socialtjänsten fungerar. Även om summan upplevs för liten ses den som legitim utifrån en respekt för att de som bestämmer vet bättre.

Att skäligheten kan vara relativ på flera sätt framkommer på olika sätt hos socialsekreterarna. Flera av socialsekreterarna jämför med sig själva och vad de personligen tycker är rimliga kostnader när de pratar om skälig levnadsnivå. En av dem inser att det leder till en subjektivitet att gå efter sin egen magkänsla men avslutar med att konstatera att inte heller hen är mer än en människa. Två av dem jämför med studenters tillvaro, men på olika sätt. Inget tycker att socialbidragstagare lever på en högre nivå än vad hen själv gjorde som student medan Kari ser att det trots ekonomiska likheter finns skillnader vad det gäller tidsperspektiv och framtidsutsikter. En av socialsekreterarna tycker att det finns fel i systemet då det gör att vissa vill leva på bidrag. Hen pratar om hur det i länder utan lika utbrett skyddsnät finns mer tiggare men att folk ju klarar sig på något sätt ändå. Medan två av de andra socialsekreterarna ger uttryck för att de tycker att en ökning av socialbidraget skulle vara bra.

Socialsekreterarnas olika sätt att prata om socialbidraget gör det tydligt att det vagt definierade begreppet "skälig levnadsnivå" påverkar det Bergmark beskriver som en förvandling från privatperson till representant för ett kollektiv (2010). Att som representant för sin yrkeskår bortse från egna politiska och ideologiska uppfattningar vid bedömningar av socialbidrag framstår som svårt. Då socialtjänstlagen är en ramlag finns utrymme för individuella tolkningar och precis som en

av våra respondenter reflekterade över gör detta att det lätt kan bli en viss godtycklighet i de beslut som fattas. Detta stämmer överens med Stranz och Halleröds slutsatser att det finns en stor variation mellan vad handläggare på samma kontor beviljar eller inte (Stranz 2007, Halleröd 2010). Att det finns utrymme för tolkning angående socialbidraget kan också påverka den diffusa känslan av fusk. I en kommun där busskortet är behovsprövat blir det ett större regelbrott att cykla trots beviljade pengar till busskort än i en kommun med mer generösa regler kring kollektivtrafiken. Enbart bland de fyra socialsekreterare i denna studie finns det stora skillnader i synen på socialbidraget och bidragstagare. Det blir tydligt att socialsekreterarna har mycket olika syn på vad skälig levnadsnivå är, och också vilka extra kostnader som ska godkännas utöver bidraget. Tydligast framkommer den skilda synen på fattigdom hos socialsekreteraren som refererar till att tiggare också klarar sig. Tiggeri som en accepterad lösning på försörjnings-problem speglar en extremt restriktiv syn på livskvalitet som, även om begreppet inte är väldefinierat, ligger långt ifrån alla socialpolitiska tankegångar i Sverige om skälig levnadsnivå. Denna tankegång speglar snarare en uppfattning om att det endast är den absoluta fattigdomen som ska avhjälpas och inget annat. Ett resonemang som inte har varit aktuellt inom svensk socialpolitik på ett bra tag (Halleröd 2010, Rauhut 2002).

5.4.3 Synen på socialbidraget

Trots att åsikterna om summan går isär anser både socialsekreterarna och klienterna att en ökning av summan skulle kunna innebära att fler personer utnyttjade systemet och att motivationen till att hitta en annan försörjning skulle minska. Sasja uttrycker det på följande sätt: "Det finns ett syfte med att summan är låg. Det ska ju vara så för hade det varit för högt som sagt så hade ju kanske många utnyttjat det istället. Så jag håller med om det fullkomligt att det måste ju va på den nivån."

Några av respondenterna uppger att det har blivit ett hårdare klimat i samhället när det gäller synen på bidragstagare. De beskriver både att allmänhetens syn har blivit mer negativ men också att kraven från socialtjänsten har höjts. Enligt Mika är kraven på bidragstagarna många gånger för höga då neddragningarna hos försäkringskassan lett till en större andel klienter med en annan typ av problematik än tidigare. Kim reflekterar kring skillnaderna från då hen gick på bidrag och hur det är nu: "Det känns som att det är mycket mer skuld kring det nu. Eller det känns inte som att det finns någon retorik som säger att man har rätt att gå på socialbidrag om man inte klarar sig själv utan snarare att man kanske har rätt till det.... eller såhär ja jag känner inte att det känns lika givet att det är ett skyddssystem."

Kopplingen mellan samhällets negativa syn på bidrag och socialsekreterares uppfattning som Kroll

och Blomberg sett verkar också påverka klienternas syn på andra bidragstagare (2010). Det var dock ingenting som tydde på att klienterna själva skulle tappa motivationen till att hitta en annan försörjning vid en höjning av summan, utan verkar mer spegla farhågan att det finns andra vars motivation skulle kunna minska vid en höjning. Även hos klienterna återspeglas den samhälleliga bilden att bidragstagare inte egentligen är behövande (Halleröd 1993). Enligt Lundström finns det en politisk poäng i detta, med mycket skam och skuldbeläggande kring socialbidraget minskar antalet sökande och också kostnaderna för kommunerna (Lundström 2011). Upplevelser av att socialbidraget inte längre är en rättighet utan mer av en förmån stämmer väl in i bilden av hur pressade ekonomiska resurser gjort socialtjänsten striktare i sin bedömning (Stranz 2007). En känsla som bekräftas av att det idag finns mer riktlinjer hur bidraget ska begränsas än hur det kan utökas och att försiktig handläggning uppmuntras (Kroll & Blomberg 2010).

6. SLUTSATSER

Studien visar att det finns många dubbla känslor och åsikter angående socialbidrag och socialbidragstagare. Samtidigt som en stor tacksamhet råder innebär den ekonomiska nivån många begränsningar i liv och konsumtionsmöjligheter för socialbidragstagarna. En begränsning som också medför en fysisk känsla av att inte vara fri. Det blir uppenbart att konsumtion har en stor betydelse för att känna delaktighet i samhället. Det handlar inte om oförmåga till lyxkonsumtion utan om en längtan om att kunna unna sig små saker i vardagen. Respondenternas berättelser om hur de upplever sig eller sina klienter som utanför och avvikande resten av samhället kan utifrån Baumans teori om konsumtionssamhället tolkas som en reaktion på att inte leva upp till de krav på konsumtion samhället ställer (2008). När normerna i samhället är så starkt kopplade till konsumtion som de idag är blir möjligheten att passa in och vara delaktig ytterst liten om man går på socialbidrag.

Klienterna utvecklar olika strategier för att hantera sin ekonomiska situation, till de tydligaste hör att undvika vissa sammanhang och att vara extremt ekonomiska (Hjort & Salonen 2000) Men det framkommer också att en del hittar vägar runt socialtjänstens ramar, genom att använda sig av dolda resurser kan livet levas lite mindre begränsat. Till skillnad från socialekreterarnas uppfattning identifierar sig ingen av klienterna som socialbidragstagare. Alla klienterna ser sig som undantag, bidraget är en tillfällig lösning som snart kommer vara historia. Inte ens den som enligt lagens mening fuskar ser sig själv som en fuskare. Att inte identifiera sig för mycket som avvikare stärker en positiv självbild och kan enligt Stier göra utanförskapet lättare att hantera (2003). Medan socialekreterarnas bild i princip var den motsatta, de var av uppfattningen att många klienter definierar sig helt utifrån socialbidraget. Vilket de menar påverkar bidragstagare främst på ett personligt plan genom att bidra till en passivisering och rädsla för att lämna systemet.

Både den närmaste omgivningen och allmänhetens bild av socialbidragstagare framkommer som viktig. Även om ingen av klienterna säger sig skämmas över bidraget är det endast en av dem som berättar för andra än närstående. Bland socialekreterarna finns uppfattningen av att många socialbidragstagare inte har problem att berätta, men främst i relation till om andra i omgivningen är i samma situation. Att upplevelsen påverkas av omgivningen stämmer väl överrens med teorier om skam och relativ deprivation (Starrin & Blomqvist 2001, Halleröd 1991). Vi kunde också se att klienterna på olika sätt försökte värja sig från att bli inkluderade i den negativa uppfattningen som råder kring socialbidragstagare. Både klienter och socialbidragstagare var däremot splittrade kring

om det finns ett omfattande fusk eller inte bland personer som går på socialbidrag. Eftersom olika kontor tolkar lagstiftningen olika är det också svårt att veta exakt vad socialsekreterarna räknar som fusk.

Klienterna är negativa till storleken på summan men vill trots det inte kritisera den. Begreppet skälig levnadsnivå framstår som diffust, resonemanget går snarare ut på att trots att det är jobbigt överlever de ju. Bristen på kritik mot utformningen kan, förutom tacksamheten, ha att göra med att det är utformat så att det är svårt att veta vad som kan krävas. Olika kontor kan bevilja olika saker, vilket även olika handläggare kan göra. Sett till resultatet kan vi se att det är svårt att generalisera kring socialsekreterarna, då de oftast är väldigt splittrade. Det framkommer en stor spridning bara bland dessa fyra socialsekreterare om vad skälig levnadsnivå innebär och hur livet på försörjningsstöd ska se ut. Något som tyder på att det finns risk för en stor godtycklighet i bedömningar. Om man ser till forskning om tolkningsutrymme speglar det dock hur det ser ut i socialarbetarkåren (Stranz 2007, Halleröd 2010).

7. SLUTDISKUSSION

Socialbidraget är under ständig diskussion. Hur ska samhället hantera människor som inte själva klarar av att försörja sig, och vem bär ansvaret för att det är så? I vår studie har vi försökt fånga förstahandsupplevelser av socialbidrag och uppfattningarna från de som arbetar närmast socialbidragstagarna. Vår utgångspunkt var att det är mycket svårt att leva på socialbidrag i dagens samhälle. Svårigheter som vi främst kan ses i relation till det samhälle vi lever i. Detta skapade en nyfikenhet kring upplevelser och blev en utgångspunkt för studiens syfte: Att undersöka socialsekreterares bild av och ensamstående socialbidragstagares upplevelser av att leva relativt fattigt i jämförelse med omgivningen under en längre tid.

Socialbidraget ska vara en tillfällig lösning, en sista utväg, ett sista skyddsnät för individer som inte kan försörja sig på något annat sätt. Det är inte konstigt att det upplevs som jobbigt att leva på socialbidrag, för hela grundtanken är att det ska vara så lite pengar att man vill göra något annat. Men då möjligheten till annan försörjning inte är så självklar idag behövs det en diskussion om vad som händer med de människor som är långvariga socialbidragstagare. Alla människor kan under kortare perioder klara sig på lite pengar och det behöver inte påverka deras självkänsla eller deras upplevelser som samhällsmedborgare. När en avsevärd del av de människor som lever i Sverige idag inte har någon annan möjlighet till försörjning under långa perioder i sitt liv så kommer det

oundvikligen påverka dem och då även samhället.

Något som överraskade oss i vår studie var att klienterna vi intervjuade inte ville klaga öppet på det bidrag de fick. Vi trodde att missnöjet med utformningen skulle vara starkare, men det är egentligen inte konstigt att det är svårt att kritisera ett system man är beroende av och känner sig djupt tacksam mot. Ur klienternas synvinkel att det är socialbidrag eller ingenting så blir självklart känslan av tacksamhet stor. Genom att tacksamheten på så sätt blir en del av systemet leder det till att klienterna passivt accepterar den hjälp de får. Samtidigt förs diskussionen om socialbidrag på politisk nivå som om det handlar om socialbidrag eller arbete, alltså långt ifrån klienternas upplevda situation. För klienterna som är mitt i socialbidragssystemet kan det vara svårt att se det utifrån en mer övergripande bild. Extra svårt blir det eftersom socialbidraget är uppbyggt som en individuell lösning på ett problem som många gånger är strukturellt. Själva utformningen rymmer också en föreställning om människors inneboende lathet, utan hänsyn till att människors livssituation också påverkas av strukturella faktorer. Genom att individualisera problemen och göra lösningen skamfylld förhindrar man möjligheter till förändring av systemet. De socialbidragstagare som inte vill identifiera sig med gruppen kommer inte heller göra gemensam sak för att förändra det.

Utifrån klienternas position blir det svårt för dem att framföra någon typ av kritik på utformningen av socialbidraget, istället måste kanske den kritiken komma från annat håll. Socialsekreterarna har här en viktig roll att beskriva sina klienters situation och deras tystnad i debatten är därför problematisk. En tystnad som kan förstås dels utifrån den negativa synen som finns på socialbidraget i allmänhet och dels genom socialsekreterarkårens delade syn på socialbidraget och klienterna. Den splittring som blir tydlig bland socialsekreterarna angående åsikter om lathet, skälig levnadsnivå och vad man ska få bidrag för överraskade oss. Men återfinns i tidigare forskning som visar att stort tolkningsutrymme låter personliga åsikter påverka bedömningar. I avsaknad av ett tydligt regelverk verkar personliga åsikter få utrymme att påverka de beslut som fattas, vilket öppnar för en stor godtycklighet som gör att rättsäkerheten generellt sätt kan ifrågasättas. Därför är det märkligt att det pratas mer om fusk hos klienter än om inkonsekventa bedömningar hos socialtjänsten. Sett i ljuset från socialarbetarnas strävan efter professionalisering är det oroväckande hur personliga åsikter trots 3,5 års universitetsutbildning tillåts påverka arbetet. Ytterst ligger dock problemet med rättsäkerheten i den otydliga utformningen av begreppet skälig levnadsnivå. En utformning som inte ligger hos socialtjänsten, utan görs av våra folkvalda. I slutändan är det trots allt politikerna som har det yttersta ansvaret för att de mest utsatta i samhället ska få sin försörjning tillgodosedd och fattar besluten om villkoren för socialbidraget.

Att socialbidraget ger en nivå som är möjlig att överleva på är utan tvivel sant. Däremot går att diskutera vad som ska anses som skäligt i dagens samhälle. Man kan fråga sig hur skälig den skäliga levnadsnivån är när normal konsumtion räknas som att unna sig saker. I Sverige ingår inte internet i en skälig levnadsnivå samtidigt som det för många är en naturlig del av vardagen. I New York lämnade människor sina hem efter stormen Sandy, inte för att de var förstörda. Utan för att de där inte längre hade tillgång till två livsnödvändigheter, de hade varken vatten eller internet. Skälighet definieras uppenbarligen olika i olika kontexter. I ett samhälle som baseras på människors konsumtionsmöjligheter känns det förlegat att skälighet inte inbegriper något annat än baskonsumtion. Det är allmänt vedertaget att fattigdom är ett relativt fenomen samtidigt som hänsyn till känslor av relativ deprivation lyser med sin frånvaro i utformningen av socialbidraget. En givmildare eller i alla fall mer flexibel utformning skulle förmodligen underlätta och förbättra socialbidragstagares situation avsevärt. En förskjutning från att det endast handlar om att överleva till att leva skulle vara möjlig.

7.1 Framtida forskning

Med tanke på den lågkonjunktur som nu råder där tusentals människor sägs upp och hänvisas till a-kassa eller socialbidrag hade det varit intressant att upprepa studien om några år. Det hade varit intressant att studera hur det bidragstagare påverkas av att allt fler blir utestängda från arbetsmarknaden, leder fler människor i en utsatt position till att bidragsberoendet blir mer accepterat? En större studie på samma tema som denna hade också varit intressant för att se om det går att bekräfta de slutsatser som resultatet har gett.

Vi har även tyckt att jämförelsen mellan socialsekreterare och klienter varit mycket intressant men då vår egen studie varit relativt liten har det inte gått att dra några säkra slutsatser kring dessa jämförelser. Med ett annat metodval eller med en större studie anser vi att det skulle vara spännande med en ytterligare fördjupning i skillnader och likheter mellan socialsekreterares och klienters uppfattningar om socialbidraget.

I vår studie har frågan om godtyckligheten i de beslut som fattas av socialtjänsten berörts. Det är ett område som inte är helt utforskat men vi ser att en utveckling av området är av intresse för framtida forskning eftersom att det är av stor betydelse för rättssäkerheten vid bedömningen av socialbidrag. Vad som avgör vilka beslut som fattas i olika kommuner och på vilka grunder skulle även det kunna vara en utgångspunkt för vidare studier.

8. REFERENSLISTA

- Alvesson, M. (2006) *Tomhetens Triumf*. Stockholm: Atlas.
- Bauman, Z. (1999) *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Z. (2008) *Konsumtionsliv*. Göteborg: Daidalos.
- Bergmark, Å. (2010) Med vilken måttstock? Om valet av kriterier vid utvärderingar av arbetet med socialbidrag. I Puide, A. (red.): *Socialbidrag i forskning och praktik*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Blomberg, H. & Kroll, C. (2010) "Socialarbetares syn på fattiga, arbetslösa och ökade krav på klienterna i Sverige och Finland" *Socionomen*, 4, s90-99.
- Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Carlsson, A. (2012) "Stödet ger inte en rimlig levnadsnivå", *Dagens Nyheter* 2012-02-26
<http://www.dn.se/ekonomi/stodet-ger-inte-en-rimlig-levnadsniva>
(Hämtad 2012-09-24)
- Greasley, P. (2008) *Quantitative data analysis using SPSS: an introduction for health and social science*. Maidenhead: Open University Press.
- Halleröd, B. (1991) *Den svenska fattigdomen: en studie av fattigdom och socialbidragstagande*. Studentlitteratur: Lund.
- Halleröd, B. (1993) Åsikter om socialbidragstagare. I Halleröd, B., Marklund, S., Nordlund, A. & Stattin, M. *Konsensuell fattigdom – en studie av konsumtion och attityder till konsumtion*. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå Universitet.
- Halleröd, B. (2004) "What I need and what the poor deserve: Analyzing the gap between the minimum income needed for oneself and the view of an adequate norm for social assistance" *Social Forces*, Vol. 83, No 1. s35-59.
- Halleröd, B. (2010) Socialbidragstagande och fattigdom. I Puide, A. (red.): *Socialbidrag i forskning och praktik*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Hjort, T. (2004) *Nödvändighetens pris. Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Hjort, T. (2010) "Skälig levnadsnivå eller miniminivå - om välfärdens syn på socialbidragstagares konsumtion" *Socionomen*, 4, s69-75.

- Hjort, T. & Salonen, T. (2000) *Knapphetens boningar: om fattiga barnfamiljers boende och ekonomi*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Hydén, L-C. (2010) Att samtala om socialbidrag. I Puide, A. (red.): *Socialbidrag i forskning och praktik*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Jonasson, I. (1996) *Långvariga socialbidragstagare*. Stockholm: Institutionen för Socialt arbete, Stockholms Universitet.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lister, R. (2004) *Poverty*. Cambridge: Polity Press.
- Lundström, R. (2011) *Den kalkylerande medborgaren: bidragsfusk i svensk välfärdsdebatt 1990-2010*. Umeå: Sociologiska Institutionen, Umeå Universitet.
- Löfgren O. (1996) Konsumtion som vardaglig praktik och ideologiskt slagfält. *Socialvetenskaplig tidskrift* 3 (1-2), s116-127.
- Neckel, S. (1996) "Inferiority: From collective status to deficient individuality" *The Sociological Review* 44, 1, s17-34.
- Nilsson, B. (1996) *Socialpsykologi: utveckling och perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Davidson, B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Prop. 2012/13:1. *Budgetproposition för 2013*. Stockholm: Finansdepartementet.
- Rauhut, D. (2002) *Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918-1997*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ryen, A. (2004) *Kvalitativ Intervju. Från vetenskapsteori till fältstudier*. Malmö: Liber
- Salonen, T. (2010) "Svensk socialbidragsforskning under 2000-talet första årtionde" *Socionomen*, 4, s57-65.
- Sennett, R. (2000) *När karaktären krackelerar: människan i den nya ekonomin*. Stockholm: Atlas.
- Socialdepartementet (2008) *Värdesäkring av riksnormen 2008:29*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Socialstyrelsen (2003) *Allmänna råd om ekonomiskt bistånd 2003:5* Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2006) *Social rapport 2006*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2007) *Översyn av riksnormen*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2011) *Årsredovisning 2011*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Starrin, B. & Kalander Blomqvist, M. (2001) "*Det är den där skammen- skammen att inte klara sig själv*": en studie om socialbidragstagares ekonomiska, sociala och hälsomässiga förhållande. Karlstad: Karlstads Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap.

Starrin, B. (2010) "Skam och fattigdom" *Socionomen*, 4, s48-54.

Stier, J. (2003) *Identitet: människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.

Stranz, H. (2007) *Utrymme för variation: om prövning av socialbidrag*. Stockholm: Stockholms Universitet, Institutionen för socialt arbete.

Bilaga 1. Intervjuguide för klienterna

Inled med: Vi läser näst sista terminen på Socionomprogrammet och ska göra vår C-uppsats (examensarbete) om hur det är att leva på försörjningsstöd. Intervjun kommer ta ungefär en timme. Det är helt frivilligt att vara med. Alla deltagare kommer att vara anonyma och du kommer inte kunna identifieras på något sätt. Även om din handläggare har gett dig information kommer den inte få reda på att du har varit med eller vad du säger. Du kan när som helst avbryta intervjun. Det du säger kommer bara användas i vår uppsats och du kommer få ta del av resultatet när den är färdig.

Bakgrund

Hur gammal är du?

Har du familj? Hur ser den ut?

Hur länge har du gått på socialbidrag?

Vad gjorde du innan?

Har du studerat, vad och hur länge?

Konsumtion/Identitet/självbild

Vad innebär det för dig att ta emot socialbidrag?

Har dina känslor införa att köpa saker förändrats sedan du började gå på socialbidrag?

Är du tvungen att begränsa dig själv i din vardag gällande saker du vill köpa eller göra?

Tycker du att du har samma möjlighet som andra att köpa eller göra saker?

Vad skulle bli största skillnaden för dig om du fick lön?

Vad skulle du göra för pengarna om du hade en lön istället för att gå på socialbidrag?

Vad mer skulle du önska att dina pengar räckte till?

Skiljer sig din och socialtjänstens uppfattning om nödvändiga/onödiga utgifter åt? Hur påverkar det dig?

(Upplever du att det finns en skillnad mellan vad du anser är nödvändigt/lyx i jämförelse med andra? Hur påverkar det dig?)

Har din ekonomiska situation påverkat hur du ser på dig själv?

Hur känns det att behöva gå till socialkontoret för att få pengar varje månad?

Hur känns det att behöva redovisa och bevisa ditt behov av pengar varje månad?

Förhållande till omgivningen

Är det många i din omgivning som går på socialbidrag? Hur påverkas du av det?

Hur uppfattar du att folk i allmänhet tänker om socialbidragstagare?

Berättar du för folk i din omgivning att du går på socialbidrag? Varför/varför inte?

Vilka reaktioner har du fått om du har berättat?

Hur ser du själv på socialbidragstagare?

Politisk nivå

Vad ser du som den största orsaken till att du haft socialbidrag en längre tid?

Tycker du att socialbidraget ger dig en skälig levnadsnivå? Tycker du att summan räcker till för det du behöver?

Hur skulle en höjd eller sänkt nivå påverka din situation?

Går det att upprätthålla en skälig levnadsnivå då du levt en längre tid på försörjningsstöd?

Övrigt

Är det något du tycker att vi missat att fråga om eller som du vill utveckla?

Går det bra att vi kontaktar dig om vi undrar över något mer?

Bilaga 2. Intervjuguide för socialsekreterarna

Inled med: Vi läser näst sista terminen på Socionomprogrammet och ska göra vår C-uppsats om hur det är att leva på försörjningsstöd. Intervjun kommer ta ungefär en timme. Det är helt frivilligt att vara med. Alla deltagare kommer att vara anonyma och du kommer inte kunna identifieras på något sätt. Du kan när som helst avbryta intervjun. Det du säger kommer bara användas i vår uppsats och du kommer få ta del av resultatet när den är färdig.

Bakgrund:

Utbildning?

Hur länge har du arbetat med försörjningsstöd?

Tidigare arbeten som socialarbetare?

Hur länge har du arbetat på din nuvarande arbetsplats?

Konsumtion/Identitet/självbild:

Hur tror du att klienterna upplever att det är att gå på socialbidrag?

Hur tror du att klienterna påverkas på ett personligt plan av att långvarigt ha en begränsad ekonomi?

Vad har du för syn på nödvändig konsumtion? Vad innebär det?

Hur tror du att klienternas syn på vad som är nödvändigt/lyx skiljer sig från omgivningen?

Har du stött på fall där klienter ansöker om “onödiga utgifter”? Hur har du ställt dig till det i de situationerna?

Hur tror du att den individuella prövningen påverkar klienternas självbild?

Omgivningen?

Hur tror du att ens självbild påverkas av att leva ekonomiskt begränsat i jämförelse med andra?

Hur upplever du att omgivningen ser på socialbidragstagare?

Hur upplever du att dina klienter påverkas av allmänhetens syn?

Tror du att det är många som väljer att inte berätta för sin omgivning att de går på socialbidrag?

Politisk nivå:

Tycker du att socialbidraget innebär en skälig levnadsnivå? Varför/varför inte?

Vad finns det för orsaker som gör att personer hamnar i ett långvarigt socialbidragstagande?

Hur ser du på det här med långvarigt bistånd och möjligheter att upprätthålla en skälig levnadsnivå?

Hur tror du att en höjd/sänkt ekonomisk nivå skulle påverka klienterna?

Går det att upprätthålla en skälig levnadsnivå under en längre tids som försörjningsstödstagare?

Hur skulle ett mer flexibelt system kunna påverka klienters självuppfattning?

Hur tror du att ett mer generellt bidragssystem skulle kunna fungera?

Övrigt

Är det något du tycker att vi missat att fråga om eller som du vill utveckla?

Bilaga 3. Brev till Klienter

Hej!

Vi är två socionomstudenter vid Göteborgs universitet som ska skriva en C-uppsats. Vi är nästan färdigutbildade och ska därför göra vårt examensarbete som har syftet att undersöka upplevelser av att leva på försörjningsstöd.

Vår uppsats kommer att handla om hur man påverkas av att leva på socialbidrag. Vi kommer ställa frågor som handlar om hur du upplever att det är att leva med begränsad ekonomi och på vilka sätt detta påverkar dig.

Vi tycker att det finns för få berättelser från människor som lever på socialbidrag och vill därför höra och föra fram dessa röster för att få ta del av deras syn på sin situation. För att få en bredare bild kommer vi även intervjua socialsekreterare från en annan stadsdel.

Alla deltagare kommer självklart att vara anonyma och du kommer inte kunna identifieras på något sätt. Ditt deltagande är helt frivilligt och du kan när som helst avbryta intervjun. Det du säger kommer bara användas i vår uppsats och du kommer få ta del av resultatet.

Intervjun kommer att ta ungefär en timma och vi kommer att bjuda på fika som tack för att du ställer upp. Vi kan antingen träffas hemma hos dig, på biblioteket, i vår skola eller på en annan plats som känns bra för dig. Vi skulle vilja träffa dig någon gång under vecka 42 eller 43 det vill säga 15-28 oktober. Tiden kan du bestämma.

Låter detta som något du kan vara intresserad av eller vill veta mer om så hör gärna av dig till xxxxxxxxx@hotmail.com eller på 07xx-xxxxxx. Vi ser fram emot att få träffa dig och ta del av vad du har att berätta.

Med Vänliga Hälsningar/
Disa Lundström och Helena Håkansson

Bilaga 4. Brev till socialsekreterare

Hej!

Vi är två socionomstudenter vid Göteborgs universitet som går 6:e terminen och ska skriva C-uppsats.

Syftet är att undersöka socialsekreterares bild av och ensamstående socialbidragstagares upplevelser av att leva relativt fattigt i jämförelse med omgivningen under en längre tid.

De frågeställningar vi utgått ifrån är:

-Hur upplever socialarbetare och klienter att det är att vara långvarigt beroende av socialbidrag i dagens konsumtionssamhälle?

- Hur påverkas självbilden hos personer som lever på försörjningsstöd en längre tid av omgivningens uppfattningar?

- Vad tycker socialarbetare och klienter om utformningen av försörjningsstödet?

Vi tycker att det finns för få berättelser från människor som lever på socialbidrag och vill därför höra och föra fram dessa röster. Vi tycker även att det är viktigt att höra socialsekreterares syn på hur socialbidrag påverkar människors självbild.

Alla deltagare kommer självklart att vara anonyma och du kommer inte kunna identifieras på något sätt. Ditt deltagande är helt frivilligt och du kan när som helst avbryta intervjun. Det du säger kommer bara användas i vår uppsats och du kommer få ta del av resultatet.

Intervjun kommer att ta ungefär en timma och vi kommer att bjuda på fika som tack för att du ställer upp. Vi kan antingen träffas hemma hos dig, på biblioteket, i vår skola eller på en annan plats som känns bra för dig. Vi skulle vilja träffa dig någon gång under vecka 42 eller 43 det vill säga 15-28 oktober på en tid som passar dig.

Låter detta som något du kan vara intresserad av eller vill veta mer om så hör gärna av dig till xxxxxx@gmail.com eller 07xx-xx xx xx. Vi ser fram emot att få träffa dig och ta del av vad du har att berätta.

Med Vänliga Hälsningar/

Disa Lundström och Helena Håkansson